

ԱՌԱՔԵԼ ՍԻՒՆԵՑԻ

Ամենայն չար տանջելի

ԱՌԱՔԵԼ ՍՅՈՒՆԵՑԻ

ԱՄԲՈՂԶ ԶԱՐԸ ՏԱՆՋԱՆՔԻ ԵՆԹԱԿԱ Է

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ
1996

Նորին [սրբազնություն] Տեր Առաքել Սյունյաց եպիսկոպոսի այն խոսքի տեսությունը, որ ասում է. «Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է»:

Հարց. Ո՞րն է այս խոսքի իմաստը՝ «Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է»:
Պատասխանելու համար անհրաժեշտ է երեսուներեք հարց քննել:

Նախ՝ ի՞նչը հարկադրեց փիլիսոփային գրել այս:

Երկրորդ՝ ի՞նչ է բարին, կամ ի՞նչ է չարը:

Երրորդ՝ որտեղի՞ց են սկիզբ առնում բարին և չարը:

Չորրորդ՝ ինչո՞ւ Աստված թույլ տվեց, որ չարը լինի:

Հինգերորդ՝ ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը՝ «Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է»:

Վեցերորդ՝ ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը՝ «Ոչ մի տանջված անապական չէ»:

Յոթերորդ՝ ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը՝ «Անեղն ապականելի չէ»:

Ութերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում «Չարն ապականելի է»:

Իններորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարն անեղ չէ»:

Տասներորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Ոչ ոք բնությամբ չար չէ»:

Տասնմեկերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարագործություն է ոչ ոքի գոյության չձեռնարկելը»:

Տասներկուերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Միմյանց դիմակայող բոլոր չարերը միմյանց ապականիչ են»:

Տասներեքերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Անեղ ոչինչ փոփոխելի չէ»:

Տասնչորսերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Բարին անեղ չէ»:

Տասնհինգերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Անեղը որևէ մեկի ապականությունը ցանկացող չէ, ոչ էլ ապականող է»:

Տասնվեցերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարն ապականություն ցանկացող է»:

Տասնյոթերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարն անեղ չէ»:

Տասնութերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Իսկ Աստվածաշունչը տանջանքների է մատնում չարերին»:

Տասնիններորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Տանջանքների ամեն մատնված այլայլելի է»:

Քսաներորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Անեղ ոչ ոք չի այլայլվում»:

Քսանմեկերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարից ոչինչ անեղ չէ»:

Քսաներկուերորդ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Ովքեր բոլորովին ընդդիմանում են, ընդհանուր ոչինչ չունեն»:

Քսաներեքերորդ՝ «Ինչպես ամեն հարկավորության մեջ, ինչ որ մեկի մեջ գոյացել է, մյուսի մեջ չի գոյանում»:

Քսանչորսերորդ՝ «Անեղ լինելով՝ բարությունը գոյացյալ է»:

Քսանհինգերորդ՝ ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը. «Եթե չար են, ապա սրանից ոչինչ չի գոյանա՝ բացի չարությունից»:

Քսանվեցերորդ՝ որ ասում է. «Ամեն ոք, ով իրավացիորեն փափագում է, հարմար ձևով ունենում է իր փափագածը, եթե հաճույքով է բաղձում»:

Քսանյոթերորդ՝ որ ասում է. «Եթե ապականում է, ապա ինքն էլ է ապականվում»:

Քսանութերորդ՝ որ ասում է. «Ապականվածն էլ անեղ չէ»:

Քսանիններորդ՝ որ ասում է. «Եթե չարությունն անեղ լիներ, ապա ըստ բնության առավել չարը կգոյանար»:

Երեսուներորդ՝ որ ասում է. «Բնությամբ ոչ ոք չի մեղանջում»:

Երեսունմեկերորդ՝ որ ասում է. «Չարը մեղանչում է»:

Երեսուներկուերորդ՝ որ ասում է. «Ով չի մեղանչում, բամբասանքի ենթակա չէ»:

Երեսուներեքերորդ՝ որ ասում է. «Սատանան բամբասանքի ենթակա է»:

1

Նախ ասենք, թե ինչը մղեց իմաստունին այս ամենի, այսինքն՝ երեք պատճառների մասին գրելու:

Նախ՝ գրեց ընդդեմ Պիրհոնացիների¹, որոնք ասացին, թե իմաստությունը, որ վերկից իջած աստվածային պարզ է, գոյություն չունի:

Երկրորդ՝ ընդդեմ նրանց, ովքեր ասացին, թե չարն անեղություն² է և բնությամբ ունեցված [մասնիկ], այսինքն՝ ընդդեմ Մանիքոսի³, որն ասաց, թե աշխարհը երկու սկիզբ ունի. մեկը՝ բարի ու անեղ, որ է՝ Աստված, և մյուսը՝ չար ու անեղ, որպես թե մեկ այլ չար աստված:

Նաև ասում է, որ Բարի Աստված է արարել, այն ինչ որ բարի կա, այսինքն՝ երկինքը, լույսը, կյանքը և աշխարհի բոլոր բարությունները: Իսկ չար աստվածն արարել է բոլոր

---

¹ Պիրհոն (նա՝ Պիրհոն)-Սկեպտիկական փիլիսոփայության ներկայացուցիչ է: Ապրել է Ք. ա. 360-270 թթ.: Մասնակցել է դեպի Ասիա Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշավանքներին: Գրավոր աշխատանքներ չի թողել: Նրա ուսմունքը շարադրել է Թիմոն Փիլասացին (Ք. ա. 320-230 թթ.): Պիրհոնը բացասում է ամեն մի դիտողություն՝ հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ զգայարանների միջոցով իրերը մեզ չեն ներկայանում այնպես, ինչպես իրականում գոյություն ունեն: Քանի որ ըմբռնումը հարաբերական է, ուստի գոյություն չունեն ո՛չ վատը, ո՛չ լավը, ո՛չ արդարացին, ո՛չ անարդարացին: Ոչ մի բանի մասին չպետք է վստահորեն արտահայտվել, այլ պետք է հրաժարվել դատողություն անելուց, որովհետև՝ ո՛չ զգայությունը, ո՛չ բանականությունը ճշմարտությունը մեզ չեն հայտնում (Ա. Առաքելյան, Հունական գրականության պատմություն, Եր-ան, 1968 էջ 530-531):

² Անեղ -եղ արմատից է, որը նշանակում է ժամանակի մեջ եղած՝ եղական կամ գոյացած, գոյություն ստացած, արարած: Ան նախածանցը ժխտում է գոյություն ստանալու հանգամանքը - դիտարկում է որպես ինքնագո, ինքնեղ, ինչը հատուկ է միայն Աստծուն:

³ Մանիքենիզմը մի կրոնական շարժում է՝ հերետիկոսություն, որն ընդգրկում է զանազան գաղափարներ՝ վերցված քրիստոնեությունից, զրադաշտից ու բուդդիզմից: Այն ծագել է Երրորդ դարում, Պարսկաստանում: Անվանումը ծագել է շարժման հիմնադրի՝ Մանիի անունից, որը ծնվել է Ք. հ. 216 -ին, Հյուսիսային Բաբելոնում: Մանիքենիզմը դուալիստական կրոնական շարժում է, քարոզում է բազմաստվածություն, երկու անստեղծ բնություն՝ բարու - չարի: Հորդորում է պաշտել արեգակը՝ ասելով, որ այն Քրիստոսի մարմինն է, իսկ լուսինը՝ արյունը: Քրիստոսին մարմնով ծնված չի ընդունում, այլ թվացյալ է ասում - արհամարհում օրենքներն ու մարգարեությունները: Սկրտությունն ընդունում է միայն յուզով, իսկ հաղորդությունը՝ միայն հացով: Մահացածի փոխարեն նրա մերձավորին է մկրտում՝ այն մտայնությամբ, որ դա հանգուցյալին կփոխանցվի: Ամուսնությունը պիղծ է համարում: Արգելում է կենդանական ծագում ունեցող կերակուրներ ուտելը - գինի խմելը: Հի ընդունում հարությունը: Իրեն «միսիթարիչ» է անվանում - «եկեղեցու գլուխ»: Տոնացույցում իր տոնն է հաստատել, որը նրա հետ-որդները նշում էին մարտ ամսվա մեջ: Ճգնավորական կյանքի ջատագով է: Ճանապարհորդել է Ար-ելքի երկրներում: 278 թ. պարսից թագավորի հրամանով նրան մորթագերծ են արել - մորթը հարդով լցնելով կախել քաղաքի դռան պարսպից: Եվ սրա պատճառն այն է եղել, որ չի կարողացել աղոթքով բուժել թագավորի հիվանդ որդուն, այլ, ընդհակառակը, ձեռքը հիվանդի վրա դնելուն պես՝ վերջինս վախճանվել է:

չարիքները՝ մահը, հիվանդությունը, չարչարանքը, ինչպես նաև դժոխքն ու ապականությունը: Նաև հին օրենքն է չար աստվածը տվել, ինչպես, օրինակ՝ «Աչքի դիմաց՝ աչք, ատամի դիմաց՝ ատամ,... և արյան դիմաց՝ արյուն» (Ելք ԻԱ 24): Իսկ Քրիստոս Բարի Աստծու որդին է, որն այս բնությունը բարի արեց: Եվ ասում էր նաև, թե չարը բնությամբ է չար, ում մեջ էլ որ չարը բնավորված լինի:

Երրորդ՝ նրանց դեմ գրեց, ովքեր ասացին, թե Աստված մեկ է, բայց և՛ չարը, և՛ բարին նրանից եղան: Այսպիսով, ոմանք չարին անեղություն վերագրեցին, իսկ ոմանք էլ՝ չարն անեղ Աստծուց է, ասացին:

Եվ այս պատճառով հարկադրվեց այս ամենը գրել, որպեսզի մարդիկ չմոլորվեն սատանայի այս դժնդակ խաբեություններով, թե չարն անեղ Աստծուց է:

2

Երկրորդ հարց. Աստծու բարության և անեղության մասին:

Բոլոր այս էություններից միայն աստվածային բնությունն է անեղ, անսկիզբ և բոլոր այս եղյալների⁴ պատճառը: Եվ չի կարող երկու սկիզբ լինել: Ինչպես կարկինը մի կետից սկսելով է շրջան գծում, այնպես էլ ամեն թվի սկիզբը միակից է: Այսպես էլ ամեն ինչ առաջացել է մի էակից և ոչ թե՛ երկու: Հետևաբար՝ մեկն է բոլոր սկզբնավորների անսկիզբը: Անեղ և անսկիզբ միայն Նա է, այսինքն՝ Աստված, որ բարի⁵ է և բնությամբ է բարի, այսինքն՝ կատարյալ ու անփոփոխ բարի է, և ամենքի Բարերարը՝ ըստ հետևյալ խոսքի. «Բարի չէ ոչ ոք, այլ միայն՝ Աստված» (Մարկ. Ժ 18): Իսկ թե չարն ի՞նչ է, այսինքն՝ ինչո՞ւ է ասում՝ մեկը բանական կենդանիներից, որ նախ բարի ստեղծվեց, և իր ցեղակիցների հետ լույս և Արուսյակ անվանվեց (հմմտ. Ես. ԺԴ 12):

Աստված աղբյուր է բարության, քանի որ աղբյուրի նման հեղեղեց բարին՝ արարելով բարի արարածներ, բանականներին տիրական բնություն տալով, իսկ անբաններին՝ ծառայական, սակայն բոլորին էլ բարի ստեղծեց, որոնց մեջ չարի նշույլ չկա (Ներսես Շնորհալի):

3

Երրորդ հարց. Ո՞րն է նրա չարության պատճառը:

Պատասխան. Նրա չարության պատճառները երեքն են:

Նախ՝ կիրարկեց անձնիշխանությունը⁶:

⁴ Եղական -Այն բոլոր եր-ացող – աներ-ույթ բնություններն են, որոնք չկային – Աստծու հրամանով եղան, ստեղծվեցին (Ն. Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական):

⁵ Առաջին բարուն՝ Աստծուն չկա ոչինչ հակառակ, քանի որ Նրա էությունն անեղ է, միակն է – չունի ներհակ իրեն: Ներհակությունը եղականներին է հատուկ (Եվագր Պոնտացի, Ընդդեմ արտաքին բանաստեղծների):

⁶ Անձնիշխանությունը բանականության հետ մտավ, քանի որ հնարավոր չէ լինել բանական՝ առանց անձնիշխանության: Սա լինում է երկու տեսակի՝ տեսական – գործնական: Տեսական՝ երբ ամեն ինչ քննում է: Իսկ գործնական, խոհեցողական՝ երբ նախ խորհում է գործի մասին, գտնում ճիշտը – ապա կատարում: Նա – նախ խորհում է, ապա խոսում: Եվ ով խորհում է, նա է գործի տերը, այսինքն՝ անձնիշխանը: Հաճախ մեղադրում են Աստծուն, թե ինչո՞ւ մարդուն այնպես չստեղծեց, որ միայն բարին գործեր՝ չիմանալով, որ մարդը բանական է, – ով բանական է՝ ընդունակ է բարու –

Երկրորդ՝ ապստամբեց Աստծու դեմ:

Երրորդ՝ համակվեց հպարտության⁷ ախտով և Աստծուն հակառակ կոչվեց, երկնքից ընկավ և չարությունը սիրեց: Եվ Աստծուց հեռանալով՝ վեց կերպով ընդդիմացավ Նրան:

Այսինքն՝ Աստծու բարությանը հակառակ՝ չարացավ:

Լույսին հակառակ խավարեց:

Իմաստությանը հակառակ՝ հիմարացավ:

Ճշմարտությանը հակառակ՝ սուտ եղավ:

Կյանքին հակառակ՝ մահ եղավ:

Արարչությանը հակառակ՝ ապականիչ եղավ և բազում այլ այսպիսի հակառակությունների վերածվեց:

Եղավ չարիքներ հնարող և երկրածին բանականներիս չարության հայրը դարձավ:

Այսքանը բարու և չարի վերաբերյալ, և այն մասին, թե ո՞վ է անեղն ու անսկիզբը և բնությամբ բարին, այսինքն՝ Աստված, և թե ի՞նչ է չարը, այսինքն՝ սատանան, որ հետո չարացավ:

Անձնիշխանությունը կիրարկելով ապստամբեց Աստծու դեմ: Հպարտության ախտով համակվեց և սատանա կոչվեց, որ նշանակում է՝ հակառակորդ, քանի որ Արարչին հակառակվեց և փայլակի նման երկնքից ընկավ, բարուց հեռանալով՝ սիրեց չարությունը և եղավ չար ու չար անվանվեց, այն, որ մինչ այդ բարի էր: Եվ առաջինը եղավ գտնող չարի, և չարի հայրը դարձավ: Իսկ գտած չարությունը երկրածին բանականներիս սրտերում սերմանեց, որն Արարիչը թույլատրեց, ըստ Իր անքնին դատաստանի: Ախորժեց, որ չարության ապստամբություն լինի և պատերազմեց մարդկանց դեմ:

Այս աշխարհի յոթ դարերի համար ժամանակ և օր է հաստատված, որպեսզի տանջվի չարն իր չարության ու մարդկային ցեղը չարացնելու համար, որի տանջանքի կերպը միայն ամբողջ բնության Արարիչը գիտե: Ինչպես Տերն ասաց, թե անշեջ հրով [պիտի տանջվի սատանան], որը պատրաստված է նրա համար, իսկ ուրիշներն էլ ասացին՝ սառնամանիքով, որպես այլ աննյութական և նորագույն տանջանք:

Եվ ինչպես որ ամենքի սկիզբը, պատճառը և ճշմարիտ բարու ուսուցիչն Աստված է, այդպես էլ սատանան է ամբողջ չարի սկիզբը, պատճառը և ուսուցիչը: Եվ ճշմարիտ բարին ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ՝ միայն Բարի Աստծու կամքը կատարելը: Իսկ Աստծու կամքն այն է, ինչ սովորեցնում են Նրա պատվիրանները: Նույնպես և չարությունը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ չար սատանայի կամքը կատարելը. և սատանայի կամքը հավատքով ու վարքով դուրս է Աստծու կամքից: Եվ ինչպես Աստված բնությամբ կատարյալ ու ծայրագույն բարի է, նույնպես և սատանան իր կամքով կատարյալ ու ծայրագույն չար է:

Իսկ մարդիկ, ովքեր բարու կողմնակից են, Աստծու նման կատարյալ բարի չեն (քանզի Նա անխառն է չարից), այլ մասամբ են բարի, մասնավոր առավելություն և պակասություն ունեն իրենց մերձավորների նկատմամբ: Նույնպես՝ ովքեր հարում են չարին, մասամբ են ընդունակ չարության, առավել կամ նվազ, քան իրենց ընկերը, և սատանայի նման ամբողջապես անխառն չեն բարուց: Եվ այս նկատի ունի իմաստունը, երբ խոսում է բարու և չարի մասին (Ներսես Շնորհալի):

չարի, – ինչ կամենում է, այն է անում: Կամ պետք էր անձնիշխան չլինել – հարկադրված միայն մեկը գործել:

⁷ Հպարտություն - Երբ անձը միայն իրենից է հաճություն ստանում:

Չորրորդ հարց. Ինչո՞ւ Աստված թույլ տվեց, որ սատանան լինի: Այս կապակցությամբ չորս հարցեր կան:

Նախ՝ եթե Աստված գիտեր, որ սատանան չար է լինելու, ինչո՞ւ նրան ստեղծեց:

Երկրորդ՝ ինչո՞ւ չկանխեց սատանայի անձնիշխան կամքը, քանի որ նրա չարության պատճառը դա եղավ:

Երրորդ՝ ինչո՞ւ նրան անգո չդարձրեց, այլ թույլ տվեց նրան այս ամենն անել:

Չորրորդ՝ ինչո՞ւ հետո չխափանեց նրա անձնիշխան կամքը, որպեսզի չկարողանար չար լինել:

Նախ այն մասին, թե ինչո՞ւ ստեղծեց նրան, որը չարիքների սկիզբ էր լինելու: Աստված ոչ միայն բարի է, այլև գիտուն: Ու թեպետ գիտեր, որ նա չար է լինելու, այդուհանդերձ Աստծու իմացությունը չարգելեց բարությանը նրան ստեղծել, որովհետև Աստված բոլոր արարածներին իր բարությամբ արարեց, որպեսզի վայելեն իր բարիքները:

Եվ դարձյալ, քանզի երկուսն էլ Աստծու բարիքներն են՝ և՛ բարությունը, և՛ գիտությունը, ապա դրանք չհակառակվեցին միմյանց, որովհետև բարիքները ներհակ⁸ չեն միմյանց, այլ օգնական: Այդ իսկ պատճառով Աստծու գիտությունը չհակառակվեց Աստծու բարությանը՝ արգելելու համար նրա ստեղծումը: Ահա թե ինչու Աստծու բարի գիտությունը թույլ տվեց Աստծու բարի կամքին բարություն անել:

Եվ դարձյալ՝ Աստծու գիտությանը հայտնի էր, որ Աստծու բարությունը ամենքին ըստ բնության⁹ բարի է ստեղծել: Իսկ եթե որևիցե մեկը իր բնությունից դուրս, իր կամքով հոժարում է չարին, ապա անբամբասելի է բարի բնություն Ստեղծողը: Քանի որ բնությունը կամքի նկատմամբ առաջնային է, հետևաբար անհրաժեշտ է, որ կամքը հնազանդվի բնությանը, և հարկ չկա, որպեսզի բնությունը հնազանդվի կամքին: Իսկ եթե մեկն իր անձի դեմ գործում է այս մեծ հակառակությունը, այսինքն՝ բնությունը ծառայեցնում է կամքին, ապա նման դեպքում անմեղադրելի է Աստված, որ նրան բարի բնություն է տվել, որի համար Աստծու գիտությունը արգելք չի եղել Աստծու բարությանը, այլ թույլ է տվել ստեղծել նրան և նրա նմաններին՝ մարդկանց մեջ եղող չարերին:

---

⁸ Ներհակ -Չակադիր: Չակադրությունը չորս տեսակ է լինում.

ա) առնչությամբ, բ) ներհակությամբ, գ) որպես ունակություն – պակասություն, դ) հաստատություն – ժխտում:

ա) Առնչության օրինակ են՝ հայրն ու որդին, տերն ու ծառան: Այստեղ մեկի բացակայությունը ժխտում է մյուսի գոյությունը, քանի որ եթե չլինի հայրը, չի լինի – որդին, ու եթե չլինի որդին, կբացառվի – հայրությունը:

բ) Ներհակները միմյանց վերացնում են: Ներհակության օրինակ են բարին ու չարը: Այս դեպքում մեկի բացակայությամբ չի ժխտվում մյուսի գոյությունը:

գ) Ունակության – պակասության օրինակ են գիտությունը – տգիտությունը:

դ) Հաստատության – ժխտման օրինակ են՝ լինելը – չլինելը, նստելը – չնստելը:

⁹ Աստվածային բնություն -կենդանի, անսկիզբ, անմարմին, անտես, անսահմանելի, բանական, մտավոր, անայլայլելի, անփոփոխելի, անմեղ, անմահ:

Չրեշտակների բնություն -կենդանի, սկզբնավոր, անմարմին, սահմանելի, բանական, մտավոր, այլայլելի, փոփոխելի, դժվարամեղ, անմահ:

Մարդկային բնություն -կենդանի, սկզբնավոր, տեսանելի, սահմանելի, բանական, մտավոր, այլայլելի, փոփոխելի, ոյուրամեղ, մահկանացու:

Անասունների բնություն -կենդանի, սկզբնավոր, մարմնական, սահմանելի, անբան, անմիտ, այլայլելի, փոփոխելի, անմեղ, մահկանացու, ապականացու:

Երկրորդ՝ իսկ ինչո՞ւ չխափանեց նրա անձնիշխան կամքը, որը և նրա կորստյան պատճառը դարձավ, քանի որ եթե ազատ կամք չունենար, չէր կորչի:

Նախ՝ Աստված իր ամբողջ բարությունն իր ստեղծածներից չխնայեց, այլ տվեց նրանց բարություն և ազատություն, այսինքն՝ ստեղծեց բարի բնություն և տվեց անձնիշխան ազատ կամք: Աստված հակառակ չէ բարուն, որ իր ստեղծածներին զրկեր այս երկու բարիքներից, ուստի բարի բնություն և անձնիշխան կամք տվեց նրան:

Դարձյալ՝ բնությունը բարի ստեղծեց, որովհետև բնությունն է նրան բարի լինել սովորեցնում: Իսկ անձնիշխան կամք տվեց, որպեսզի իր անձնիշխան կամքով հնազանդվի Բարի Ստեղծողին և իր Պարգևատուին և առավել վարձատրվի: Որովհետև ով կամովին չի ծառայում, չի էլ վարձատրվում: Դրա համար նրան բարի բնություն և անձնիշխան կամք տվեց:

Երրորդ՝ այնուհետև ինչո՞ւ չխափանեց նրա անձնիշխան կամքը, որպեսզի չկարողանար չար լինել:

Որովհետև Աստված Իր արարածներին տված բարիքները ետ խլել չի կամենում: Իսկ եթե առաջին իսկ առիթով ետ էր խլելու, ապա ինչո՞ւ էր տալիս: Մի՞թե չզիտեր, որ այդպես էր լինելու: Սրանից առաջ ասված պատճառներով է, որ այս ամենը տվեց, և այս մյուս պատճառներով է, որ նրանից անձնիշխան կամքը չխլեց, որովհետև եթե այս բոլոր բարիքներն ու ազատությունները չար եղան նրա համար, ապա եթե բարի և ազատ չլիներ, ինչպիսի՞ չարիքներ չէ՞ր կրի նա: Դրա մասին Տերն ասում է. «Եթե քո մեջ եղած լույսը խավար է, ապա խավարը՝ որչափ ևս ավելի» (Մատթ. 23):

Չորրորդ՝ սատանայի գործած այս բոլոր չարիքներից հետո ինչո՞ւ նրան անգո չդարձրեց:

Որովհետև Աստված էացուցիչ է և ոչ թե ապականիչ, և անգոյությունից բերում է գոյության և ոչ թե՝ գոյությունից անգոյության դարձնում: Որովհետև Արարող է և ոչ թե քանդող: Դրա համար է, որ այն, ինչ Իր բնության, բարի բնության և բարի կամքի գործն է, այն է Աստված անում և ոչ թե հակառակը:

Հինգերորդ՝ ինչո՞ւ Աստված թույլ տվեց նրան փորձել մարդկանց, այսինքն՝ ինչո՞ւ է սատանան պատճառ լինում ընտրյալների ընտիր լինելուն:

Որովհետև եթե չմարտնչեր նախավկայի հետ, ապա Երկինքը բացված և Որդուն Հոր աջ կողմում նստած չէր տեսնի: Եվ եթե մեր Լուսավորչի հետ չմարտնչեր, ապա նա աշխարհի լուսավորիչ չէր լինի, կամ Աստվածության էջմիածին իջնելը չէր տեսնի:

Եվ եթե Ադամի հետ չմարտնչեր, ապա Աստված մարդկային մարմնով մեր բնությունից չէր ծնվի՝ Աստվածային փառքի վերածված: Դրա մասին մարգարեն ասում է. «Մի՛ սպանիր նրանց, որպեսզի չնոռանան քո ժողովրդին, այլ ցրի՛ր և ընկճի՛ր նրանց քո զորությամբ» (Սաղմ. ԾԸ 12): Այս խոսքերը մեկ այլ խորությամբ Աստվածային խորին դատաստանն են հայտնում, որ հաստատեց մի օր, երբ տանջելու է նրան և նրա հետևորդներին՝ անանցական տանջանքներով: Դրա համար աղաչում էին նրան. «Ժամանակից առաջ մի՛ տանջիր մեզ» (Տե՛ս Մատթ. Ը 29): Եվ տանջվելու է նա իր բոլոր կամակատարներով հանդերձ: Դրա համար է ասում. «Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է»:

5

Հինգերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում «Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է»:

Պատասխան. Աստված է միայն բնությամբ բարի, ըստ այն խոսքի, թե՛ «Բարի ոչ ոք չկա, այլ միայն Աստված» (Մարկ. Ժ 18): Իսկ բանական սեռին պատկանող Նրա

արարածները բարին այլ կերպ ունեն: Միայն Աստված է կատարյալ և ամբողջական բարի, իսկ ստեղծվածներն՝ մասնական բարի:

Երկրորդ՝ որովհետև Աստված բարին բնությամբ ունի, իսկ ստեղծվածներն՝ ոչ թե բնությամբ, այլ ստացմամբ ունենք բարին: Որովհետև բնությամբ բարին նա է, ով անեղապես ունի բարին և ոչ թե որևիցե մեկից ստացած, իսկ մենք՝ ոչ թե բնությամբ մեզնից, այլ Աստծուց ստացմամբ: Սիրաքն ասում է. «Դու, որ ամեն ինչ ստացել ես, ինչո՞ւ ես պարծենում իբրև չստացող» (Ա Կոր. 7): Իսկ այն ամենը, ինչ ստացված է, բնությունից չէ, այլ Տվողից է ստացված:

Երրորդ՝ որովհետև Աստված բարին անփոփոխ ունի, իսկ մենք՝ կամավորաբար. եթե կամենանք, կպահենք, իսկ եթե ոչ՝ մեկ ուրիշի կփոխվենք: Այդ պատճառով բարին սահմանեց և այն մեր կամքին թողեց, որպեսզի բարին կամենալով՝ վարձատրվենք: Դրա համար նա, ով կամավորությամբ բարուն միախառնվի, կպսակվի և կհաղորդվի էական բարու հետ, իսկ նա, ով իր կամքով չարին հետևի, նրա հետ Աստծուց տանջանքներ կստանա: Դրա համար էլ ասում է. «Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է»:

Այն մարդիկ, ովքեր չարությունը կսիրեն և հավատով ու գործով չար կլինեն, կամ երկուսն էլ միաժամանակ, այստեղ հոգով կտանջվեն. նրանց իրենց խղճմտանքը կտանջի, երբ մեղքին ծառայեն, իսկ այնտեղ՝ գեհենի կրակներում՝ հոգով և մարմնով սատանայի հետ: Նույնպես և այստեղ սատանայի տանջանքներն են՝ փառքից ընկնելը և բարու փոխարեն չար լինելը, իսկ այնտեղ, ըստ Գրքի՝ անձի տանջանքը հավիտենական ազդմամբ կընդունի (Ներսես Շնորհալի):

6

Վեցերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում «Ոչ մի տանջված անապական չէ»:

Պատասխան. Որովհետև տանջանքն այլայլում է բնությունը և ապականում:

Նա, ով բնությամբ անապական է, այսինքն՝ նա, ով անապական է մնում չարից, ո՛չ տանջվում է, ո՛չ այլայլվում և ո՛չ էլ ապականվում:

Դարձյալ՝ ոչ ոք չի տանջվում և անապական մնում: Այսինքն՝ չի կարող, տանջվելով հանդերձ, անապական մնալ:

Գոյացականի ապականության պատճառը տանջանքն է: Եվ ինչպես էությունը չի տանջվում, քանի որ անապական է բնությամբ, նույնպես և նրանք, ովքեր տանջվում են, ապականացու են (Ներսես Շնորհալի):

7

Յոթերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում «Ամեղ ոչ ոք չապականվեց»:

Պատասխան. Այսինքն՝ անկարելի է, որ անեղական բնությունը փոփոխություն կրի, այլայլվի և կամ ապականվի: Որովհետև անկարելի է, որ բնությամբ բարին՝ Աստված, առավել բարության համար փոփոխություն ընդունի դեպի հակառակ կողմը, որ չարությունն է, և չարն իր մեջ ընդունի: Հետևաբար, նա չի կարող տանջվել: Եվ որովհետև չի տանջվում, չի էլ ապականվում: Իսկ եթե չի ապականվում, ապա ուրեմն եղական չէ:

Դարձյալ՝ ոչ ոք սատանայի համար չի ասում՝ ապականելի անեղ, որովհետև նա, ով կրում է ապականության փոփոխումը, սույնով հայտնում է, որ փոփոխական բնություն է: Որովհետև ով որ անէությունից եղավ, այնպես էլ կարող է մեկ ուրիշի փոխվել: Ապա

ուրեմն՝ ով այլայլվում է ու ապականվում, անեղ չէ: Որովհետև եթե անեղ լիներ, չէր այլայլվի ու ապականվի: Հետևաբար սատանան, որ այլայլվում է ու ապականվում, անեղ չէ:

8

Ութերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Չարն ապականացու է»:

Պատասխան. Պետք է այսպես ասել. «Չարն ապականացու է», և չի կարելի ասել՝ «Չարն ապականվեց»: Որովհետև չարը բնությամբ չէ, նաև գոյացական չէ, քանի որ Արարչից չի ստեղծվել, այլ ապականացու է: Այսինքն՝ չարը ստեղծված բարու ապականության պատճառն է և խառնվում է նրա հետ, ինչպես առողջությանը հիվանդությունն է խառնվում:

Մահը և հիվանդությունը մահկանացուների առանձնակի էությունը չեն, և սրանք չէին ներգործի իրենց գործությամբ, եթե էությունն ախտավոր չլիներ, իսկ բնությունը՝ մահկանացու: Այսպես էլ չարությունը եթե չգտներ բանական հոգի և անձնիշխան կամք, էություն չէր ունենա: Եվ ինչպես որ անստվեր լույսի մեջ խավար չկա, նույնպես և չարությունն ամենևին չի հավի էությանը, որը բնությամբ է այդպիսին և միշտ բարի է, որն Աստված է (Ներսես Շնորհալի):

9

Իններորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Չարն անեղ չէ»:

Պատասխան. Նախ անեղ չէ, որովհետև բնությամբ չէ:

Երկրորդ՝ անեղ չէ, որովհետև չունի նմանությունն Աստվածային բարու, որն անեղ է:

Երրորդ՝ անեղ չէ, որովհետև նախ բարի էր, հետո հեղաշրջվեց ու չար դարձավ:

Չորրորդ՝ որովհետև նախ անէությունից եղական եղավ և բարի լինելուց չար դարձավ: Նաև այլայլելի է չարչարանքներում: Եվ դարձյալ չարչարանքների պատճառով ապականություն է կրում: Հետևաբար ինչպե՞ս կարող է անեղ լինել մեկը, որի անձի մեջ այս բոլոր եղելությունները կատարվեցին: Դրա համար էլ ասվում է. «Չարն անեղ չէ»:

Դարձյալ՝ չարն անեղ չէ, որովհետև առանց գործելու չար չի գոյանում: Այլ նախ՝ մտքով հղանում է, երկրորդ՝ կամքով հաճում է, երրորդ՝ սրտով հոժարում է, չորրորդ՝ մարմնով գործում է, և հինգերորդ՝ գործողին այլայլում է: Եվ այս ամենը չարի հետ է տեղի ունեցել:

Ինչպե՞ս կարող է անեղ լինել, մինչ բազմապատիկ եղական է: Եվ ոչ թե մեկ, այլ զանազան տեղերում եղելություն է ստացել: Իսկ նա, ով այսքան կերպերով եղական է եղել, չի կարող անեղ լինել, այլ անէություն է և առանց գոյության է մնում, այն, որ չկա, ու չի էլ երևում տեղը նրա:

10

Տասներորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Ոչ ոք բնությամբ չար չէ»:

Պատասխան. Որովհետև ամեն ինչ բնությամբ Աստծու կողմից է արարվել, և ըստ վկայության՝ Աստծուց ստեղծվածները բարի են. «Աստված տեսավ, որ այն ամենը, ինչ ստեղծել էր, շատ բարի է» (Ծննդ. Ա 31): Ապա ուրեմն ոչ ոք բնությամբ չար չէ:

Դարձյալ բնությունն առաջնային է կամքի հանդեպ, իսկ կամքը երկրորդն է: Եվ կամքն է հնազանդվում բնությանը և ոչ թե բնությունը՝ կամքին: Եվ այն ամենը, ինչ կամքին է հնազանդվում, բնությունից չէ, այլ եկամուտ¹⁰ է: Արդ, բնությունը բարի է ստեղծվել, և կամքը երկրորդն է բնությունից հետո, իսկ չարը, որը եկամուտ է՝ բնության նկատմամբ երրորդն է և հաջորդում է կամքին: Եվ տես, որ միջնորդով հեռու է չարը բնությունից, որովհետև կամքը երկուսի մեջտեղում է: Ապա ուրեմն ոչ ոք ըստ բնության չար չէ: Նրա համար է չարագործը պատժվում, որ իր կամքով թողել է իր հարակից բարի ստեղծված բնությանը ու հետևել օտար, եկամուտ չարին:

Հարց. Կամքն է բնության հետևողը և ոչ թե բնությունը՝ կամքին: Հայտնի է, որ քաղցը, ծարավն ու քունը բնական կրքերն են, և կամքը չի կարող խափանել, այլ հետևում է նրանց: Արդ եթե բնությունը հարկադրում է կամքին և իրեն հնազանդեցնում, ապա ինչպե՞ս կարող է կամքը հետևել եկամուտ չարին, որը բնություն չէ, այլ պատահում¹¹:

Պատասխան. Կամքը ընկած է երկու բնությունների միջև: Մի բնությունն այն է, որ Աստված է ստեղծել, այսինքն՝ բարի բնությունը, իսկ երկրորդն այն բնությունն է, որ կամքն է ծնել իր հավանած գործերի միջոցով: Այս մասին իմաստասերն ասում է. «Երկարատև կրթությամբ մակստացական¹² բնություն է գոյանում, իսկ կամքն այն բնությունն է սիրում, որից դաստիարակվել է երկար ժամանակ և որին սովորել է»: Եվ ինչպես ամեն մի ծնող սիրում է իրենից ծնվածին, այնպես էլ կամքը, թողնելով իրեն ծնող բարի բնությունը, սիրում է իրենից ծնված մակստացական բնությունը և, օտարանալով առաջին բնությունից, սիրով կապվում երկրորդ բնության հետ:

Դարձյալ չարի մյուս բնությունը ևս՝ չար սովորությունները, բռնությամբ ներգործում է կամքի վրա: Եվ այս վերջին երկու բնությունները գերում են կամքն առաջին բնությունից, ինչպես որ գերողներն են գերում զավակին իր ծնողներից, և այս երկուսից պարտվելով, այլևս չի կարողանում հետևել առաջինին: Այդ մասին է ասում Պողոսը. «Իմ մարմնի անդամների մեջ տեսնում եմ այլ օրենք, որ պայքարում է իմ մտքի օրենքին հակառակ և ինձ գերի դարձրել մեղքի օրենքին» (Տե՛ս Հռոմ. Է 23):

Իսկ կամքը, թեպետև ջանում է հետևել բարի բնությանը, սակայն չի կարողանում, որովհետև կրթված է չարի կողմից, որի մասին Պողոսն ասում է. «Ոչ թե անում եմ բարին, որ կամենում եմ, այլ ինչից որ փախչում եմ՝ չարից, այն եմ անում» (Հռոմ. Է 19):

Իսկ նա, ով ապավինում է Սուրբ Հոգու շնորհներին և հոժարությամբ ջանում հակառակ մնալ չարին, հաղթում է իրեն գերողներին: Այդ մասին Պողոսն ասում է. «Ես ինքս իմ մտքով ծառայում եմ Աստծու օրենքին, իսկ մարմնով՝ մեղքի օրենքին:... Կյանք տվող Հոգու օրենքն ինձ փրկեց մեղքի և մահվան օրենքից» (Հռոմ. Է 25, Ը 2): Հայտնի է, որ շատ պոռնիկներ, մաքսավորներ ու ավազակներ ետ դարձան մեղքերից, որովհետև բոլոր նրանք, ովքեր ջանում են հակառակ մնալ չարին, չարը փախչում է նրանցից: Այդ մասին է ասում Հակոբոսը. «Չարախոսին հակառակ կացե՛ք, և նա կփախչի ձեզանից» (Տե՛ս Հակ. Դ 7): Կամքից ծնված մակստացական բնությունը՝ այդ չար զավակը, ջանք ու

¹⁰ Եկամուտ -Ներմուծված, օտար, այլասեր:

¹¹ Պատահում -Որ գալիս է – գնում՝ առանց ենթակային ապականելու: Պատահումն էական չէ որ–է առարկայի համար, օրինակ՝ այնպես, ինչպես ջերմությունը կրակի համար, այլ այնպես է, ինչպես պիտակը մարմնի վրա, որը ձեռք է բերվել:

¹² Մակստացական -Ձեռքբերովի, հավելվածով ստացված բնություն, որն Աստծու կողմից չի տրված: Մակ -«վրա, վրան» (հունարեն բթկ -նախդրից), առաջացել է հետոսկեդարյան շրջանում, հունաբան հեղինակների՝ հունարենից կատարված թարգմանությունների միջոցով – ներմուծվել հայերենի մեջ, որպես իմաստասիրական եզր:

հնարներ է բանեցնում՝ նրան կործանելու համար: Դրա համար մարգարեն ասում է. «Երանի՛ նրան, ով կբռնի քո մանուկներին ու կխփի քարին» (Սաղմ. ԺԼԶ 9): Այսպիսով [կամքը] մեծ ջանքերի գնով ջանում է ազատվել իրեն գերողներից:

Հարց. Եթե ոչ ոք բնությամբ չար չէ, -ասում է, -ապա ինչպե՞ս է, որ հոգու մասերը, որոնք մեր մեջ բնությամբ են, այսինքն՝ խոսքը, ցասումը, ցանկանալը և սրանց բոլոր կողմերը չար են, և մեր միջի ամեն չարը նրանց միջոցով է լինում: Ապա ինչո՞ւ է ասում. «Ոչ ոք բնությամբ չար չէ», եթե սրանք բարի բնությամբ են մեր մեջ:

Պատասխան. Նախ որովհետև հոգին եռամասնյա է և ոչ թե իննմասնյա: Որովհետև հոգու այն վեց կողմերը՝ վերևի և ներքևի, աջի ու ձախի, ետևի և առջևի, եկամուտ են և բնությունից դուրս այս ու այն կողմից շրջապատել են նրան: Եվ տե՛ս, որ դրանք մեր բնությունից չեն, որովհետև խոհեմության վերին ծայրը խորամանկությունն է, որն անզգամություն է և դա սատանայինն է, իսկ ներքինը տգիտությունն է, որ անբաններինն է: Սույնպես և ցասման վերին ծայրում հանդգնությունն է, ինչը հատուկ է գազաններին, իսկ ներքին ծայրում երկչոտությունն է, որը հատուկ է չնչին անասուններին:

Իսկ ցանկականի վերին ծայրը ժլատությունն է, որն ազահությունն է, և սա հատուկ է մկանը, որը շատ է կուտակում: Իսկ ներքին ծայրը շռայլությունն է, որն անառակ վարքն է, ինչը տարածված ենք տեսնում շների և պիղծ կենդանիների մեջ: Եվ հայտնի է, որ սրանք բնական չեն մարդու համար, այլ եկամուտ և օտար:

Դարձյալ՝ որովհետև կամքը ծառայում է բնությանը և ոչ թե բնությունը՝ կամքին: Օրինակ՝ հայտնի է, որ բարկության բոցը հանգչում է երկյուղից, իսկ ցանկության բոցը՝ ամոթից: Եվ տե՛ս, որ բարկությունը և ցանկությունն անբաններին են հատուկ և ոչ թե մեր բնությանը, որովհետև եթե բնությունից լիներ մեր միջի ցանկության մեղքը, ապա սրբերը չէին կարող հաղթել բնությանը և մաքուր լինել, կամ հաղթել բարկությանը և հեզ լինել: Այլ այն ավելորդը, ինչը որ ճգնավորները և սրբերը թողեցին, մեր բնությունից չէր, այլ կամքի հետևանք, և՛ եկամուտ: Եթե ցանկությունը բնությամբ լիներ, ապա կուսությամբ ապրելն անհնարին կլիներ: Այսպիսով բոլոր մյուս կրթերը եկամուտ են, հետևաբար և՛ ավելորդ:

Դարձյալ՝ որովհետև կամեցան ու հաղթեցին կրթերին: Տե՛ս, որ կամքի հնազանդության դեմ չապստամբեցին, այլ ծառայում են անձնիշխան կամքին: Հայտնի է, որ կամքը ծառայում է բնությանը, իսկ նրանք ծառայում են կամքին: Հետևաբար բնությամբ չեն մեր մեջ չար ախտերը, ինչը և ցույց տրվեց:

Դարձյալ՝ եթե չարը մարդու մեջ բնությամբ լիներ, ապա Աստված չէր տանջի մեղավորին: Այլ որովհետև բնությունն անմեղ է, նա աստվածադիր բնությանը հակառակ է գործում, դրա համար էլ՝ Աստծուց պատժվում է: Այսքանն այս մասին:

11

Տասնմեկերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարագործություն է ոչ ոքի գոյության չձեռնարկելը»:

Պատասխան. Չարը ո՛չ բնություն է և ո՛չ էլ գոյացություն¹³, այլ գործունեություն, այսինքն՝ ներմուծում բնության մեջ, ինչպես անոթի մեջ մտցված մի իր, որն անոթի բնությունից չէ: Այսպես և չարությունը. թեպետ մտնում է որևիցե մեկի մեջ բնակվելու, սակայն նրա բնությունից չէ: Եվ սա հայտնի է նրանից, որ վերջինս երբ կամենում է, արտաքսում է: Դրա համար էլ ասում է. «Ոչ մի գործունեություն գոյացություն չէ»:

¹³ Գոյացություն է բնություն ունեցողը (Գրիգոր Տաթ-ացի, Գիրք հարցմանց):

Մեր լինելության սկզբում չարը մեզ հետ չի գոյացել, այլ հետո է սպրդել չար խաբեությամբ և մեր անձնիշխան կամքով մտել մեր բնության մեջ, որի համար էլ նա առանձին գոյացություն չէ, այլ մտնելով գոյացյալ բնության մեջ, գոյացնում է իր ներգործությունը և անմիտներին կարծել տալիս, թե ինքն առանձին գոյություն ունի (Ներսես Շնորհալի):

12

Տասներկուերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Բոլոր ընդդիմակացները միմյանց ապականիչ են»:

Պատասխան. Այսինքն, ինչպես հիվանդությունը և առողջությունը, մահը և կյանքը, չարը և բարին, ապականությունը և անապականությունը, լույսը և խավարը, ջերմությունը և ցուրտը, խոնավությունը և չորությունը և այլն: Արդ՝ մեկը գալիս՝ հարկադրում է մյուսին դուրս ելնել, լուծվել ապականությանը: Եթե բարին է մտնում, չարին է դուրս անում, իսկ եթե չարն է մտնում, բարուն է դուրս անում: Դրա մասին Տերն ասում է. «Չեք կարող երկու տիրոջ ծառայել» (Տե՛ս Մատթ. Զ 24) և այլն:

Ջերմությունը և ցուրտը, խոնավությունը և չորությունը միմյանց հակառակ լինելով՝ մեկ մեկու ապականում են, որի համար և ավելացնում է. «Հակառակ են, ուրեմն անապական չեն» (Ներսես Շնորհալի):

13

Տասներեքերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Անեղ ոչինչ փոփոխելի չէ»:

Պատասխան. Աստծուց բացի, էությունների մեջ չկա մեկ այլ բնություն, որ անեղ լինի: Եվ քանի որ անեղ է, հետևաբար և անփոփոխելի է, որովհետև այնպես չէ, ինչպես արարածների ստեղծված բնությունը, որ, անէությունից փոփոխվելով, եկավ լինելության: Այլ Նա՛ անեղ բնություն է, դրա համար էլ Նրա բնությանը հատուկ չէ փոփոխական լինելը, այլ ինչպիսին որ էր՝ նույնպիսին և կա, որի համար Պողոսն ասում է. «Հիսուս Քրիստոս նույնն է երեկ, այսօր և հավիտյան» (Եբր. ԺԳ 8): Որովհետև նույն անեղական բնությունը մարդ եղավ ու մնաց Աստված բնությամբ, քանի որ «Բանը մարմին եղավ» (Հովհ. Ա 14):

14

Տասնչորսերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Բարին անեղ չէ»:

Պատասխան. Նախ չարի համար ասաց, որ չարն անեղ չէ, նաև անապական չէ, առավել ևս՝ առանձին բնություն չէ, ոչ էլ Աստծու արարած, այլ մեր ազատ կամքն է էացնել այն մեր մեջ, կամ անգոյության փոխել: Այժմ էլ բարու համար է ասում, որ անեղ չէ:

[Հարց]. Իսկ ինչո՞ւ բարին անեղ չէ: Ահա Աստված, որ բարի է, նաև անեղ է, իսկ եթե անեղ է, նաև անփոփոխելի բարի է:

Պատասխան. Այս խոսքն աստվածային բարու համար չի ասում, որը բնությամբ է և անփոփոխելի, այլ այն բարու համար է ասում, որ եղական բնության վրա է ներգործում, որը գործունեություն է ու փոփոխական, և որի համար ասաց՝ պարտվում է չարից: Ինչպես մենք ենք եղական ու փոփոխական, նույնպես և մեր բարին է եղական ու փոփոխական:

Այսպես է նաև չարը, ինչպես վերևում ցույց տրվեց: Եթե մարդը բնությամբ բարու կամ չարի մեջ լիներ, ապա այլևս չէր կարողանա փոխվել: Այս պատճառով էլ եղական բարու մասին ասաց. «Բարին անեղ չէ»:

Դարձյալ՝ թե բարին անեղ չէ, այլ եղական, այսինքն՝ նախ իմանում ենք բարին, որը ծնվում է մեր մտքում, ապա կամքով հոժարում և տենչալով ցանկանում ենք, իսկ այնուհետև՝ խոսքով ասում ու գործով կատարում: Եվ այս բոլոր եղելությունները լինում են մեր մեջ բարու համար: Դրա մասին ասում է. «Բարին անեղ չէ»:

Նույնպես՝ և անդրադարձը. ինչ որ չի լինում այսքան կերպերով և չի եզրափակվում գործի ավարտումով, բարի չէ:

Փոփոխական բարու համար ասվում է, որ չարից պարտվում է, սակայն [դա չի նշանակում], թե չարը զորավոր է, իսկ բարին՝ տկար, այլ երբ բարին ունեցող անձն իր նախահոժար կամքի ընտրությամբ չարին տեղ է տալիս, այն ժամանակ բարին չարով է փոխարինվում, որը և կոչվում է՝ չարից պարտվել (Ներսես Շնորհալի):

15

Տասնհինգերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում՝ «Անեղը որևէ մեկի ապականությունը ցանկացող չէ և ոչ ոքի ապականող չէ»:

Պատասխան. Որովհետև ինչ որ անեղ է, նույնն էլ բարի է: Եվ եթե բարի է բնությամբ, հետևապես և անապական է, իսկ անապական բարին ոչ ոքի չի ապականում և որևէ մեկի ապականությունը չի ցանկանում, այլ կամենում է, որ բոլորը Իր նման բարի լինեն և ապրեն: Դրա համար Պողոսն ասում է. «Նա կամենում է, որ բոլոր մարդիկ փրկվեն և ճշմարտության իմացությանը հասնեն» (Ա Տիմ. Բ 4):

16

Տասնվեցերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում այս խոսքը՝ «Չարն ապականություն ցանկացող է»:

Պատասխան. Այսինքն՝ ինչպես բարին սիրողը և բարի եղողը կամենում է, որ ոչ միայն ինքը, այլև բոլորն իր նման բարի լինեն, ինչպես Պողոսն է ասում՝ «Նմանվեցե՛ք ինձ, ինչպես որ ես՝ Քրիստոսին» (Ա Կոր. ԺԱ 1), սույնպես էլ չարը՝ նախ սատանան և ապա մարդկանց մեջ եղող չարասերները, սկզբում իրենց են ապականել չարությամբ և ցանկանում են, որքանով դա հնարավոր է, չարությունը տարածել նաև այլոց վրա:

17

Տասնյոթերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարն անեղ չէ»:

Պատասխան. Որովհետև չարը եղելությամբ ու գործով է լինում, և որտեղ որ չարը չեն կամենում և չեն գործում՝ այնտեղ չի լինում: Հետևաբար չարը, որ կամենալով և գործելով է լինում, անեղ չէ, այլ գործից գոյացած եղելություն:

Դարձյալ՝ ինչո՞ւ է ասում՝ «Չարն անեղ չէ»: Որովհետև բնությամբ չէ որևէ մեկի մեջ, այլ եկամուտ է, և դա երևում է նրանից, որ չարը չի կարող որևէ մեկին բռնանալ՝ հակառակ անձի կամքին բարի չլինելու: Նույնպես և բարին որևէ մեկին չի հարկադրում չար չլինել, այլ հոգու նախահոժար կամքը, երկուսի միջև լինելով, դեպի ո՞րը որ շարժվում

է, դեպի բարին թե չարը, այն էլ ունենում է: Եվ սրա համար է ասում, որ չարն անեղ չէ այսինքն՝ բնություն չէ, ինքնըստինքյան չէ և ինչ որ մեկի մեջ բնությամբ չէ, այլ եկամուտ է:

18

Տասնութերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Իսկ Աստվածաշունչը տանջանքների է մատնում ոչ միայն ուրիշ չարերի, այլև հենց իրեն՝ բանասարկուն»:

Պատասխան. Ինչո՞ւ է Աստված տանջանքների մատնում իր արարածներին: Սրա համար բազում պատճառներ կան:

Նախ՝ որովհետև ասաց, որ ոչ ոք ըստ բնության չար չէ, քանի որ բոլորը բնությամբ բարի են ստեղծվել՝ բարի Արարչից: Եվ բնությունը չար չէ, որ հարկադրի մեղանչել: Ահա այս պատճառով է հանցավորը պատժվում:

Նախ՝ որովհետև բնությունը բարի է:

Երկրորդ՝ որովհետև կամքն է բնության ծնունդը և ոչ թե բնությունը՝ կամքի:

Երրորդ՝ որովհետև կամքն է բնությանը հնազանդվում ու ծառայում և ոչ թե բնությունը՝ կամքին:

Չորրորդ՝ որովհետև կամքը բնության սննդակիցն է և նրան օտար չէ:

Հինգերորդ՝ որովհետև կամքը նույն անձի բնությունից է և ոչ թե անձից դուրս:

Վեցերորդ՝ որովհետև չարը բնությանն օտար է ու եկամուտ:

Յոթերորդ՝ որովհետև կամքն իրեն ծնող ու սննդակից բնությունը թողնում է և օտար չարի հետ սիրով կապվում:

Ութերորդ՝ որովհետև կամքը թողնում է բարին, որ Աստծու կողմից է ստեղծված, ու հետևում է չարին, որ Աստծու կողմից չի ստեղծվել:

Իններորդ՝ որովհետև կամքը թողնում է բարին, որը լույսի մման էություն է, և ցանկանում է չարը, որը պատահում է, ինչպես խավարը:

Տասներորդ՝ որովհետև թողնում է բարին, որի նախատիպն Աստված է, և չարին է ցանկանում, որի նախատիպը սատանան է:

Տասնմեկերորդ՝ որովհետև բարու նախատիպն անեղ է և անփոփոխ, իսկ չարի նախատիպը սատանան է, որը բարուց դեպի չարը փոխվեց, և որին սիրում է:

Տասներկուերորդ՝ որովհետև մեր բնությունն օտար չէ էական բարուն, քանզի անձառ Բարու պատկերով և նմանությամբ է ստեղծվել: Մեր կամքն այն թողնում է և օտարին ու չարին է ցանկանում:

Տասներեքերորդ՝ որովհետև էական Բարին կամակից է մեզ՝ հաղորդակցելու բարու հետ, այլ ոչ թե հակառակը: Նա կամենում է, որ մարդիկ ապրեն և ճշմարտության իմացությանը հասնեն: Եվ ով նրան թողնում է ու իրեն հակառակ թշնամուն է հետևում, իրավացիորեն պատժվում է:

Տասնչորսերորդ՝ որովհետև բարին օգնական է մեր բնությանը, իսկ չարը՝ հակառակ, և ով հետևում է նրան, պատժվում է:

Տասնհինգերորդ՝ որովհետև բարին զանազան պարզևներ է խոստանում մեզ այստեղ և հանդերձալում: Իսկ նրանք, ովքեր ատում են բարին, հիրավի պատժվում են ու զրկվում բարիքներից:

Տասնվեցերորդ՝ որովհետև Աստվածաշունչը չարերին պատիժ է խոստանում այստեղ ու հանդերձալում: Եվ ով չի լսում ու չի հեռանում չարից, արդարև պատժվում է և՛ այստեղ, և՛ այնտեղ:

Տասնյոթերորդ՝ որովհետև բարիք գործողները, ովքեր Աստծուց պարզևներ են ստացել, մեզ օրինակ են, ինչպես Ենովքը, Եղիան, Նոյը, Աբրահամը, Մովսեսը և մյուս

բոլոր սրբերը, ովքեր զանազան հրաշքներ են գործել: Իսկ ով այս ամենը չի ցանկանում, պատժվելու է:

Տասնութերորդ` որովհետև չարագործները ևս, որ պատուհասվեցին, մեզ համար օրինակ են, ինչպես սատանան, Ադամը, Կայենը, նրանք, որ ջրհեղեղով կորան, և սողոմացիները, որ հրով այրվեցին: Իսկ ով այս ամենը տեսնելով` չարից ետ չի դառնում, նրանց պատիժներին է արժանի:

Տասնիններորդ` որովհետև հայտնապես տեսնում են, որ չարի պատճառով են պատուհասներ գալիս` տարածամ մահ, սով, երկրաշարժ, սրածություն, գերություն, մորեխ, թրթուր, գայլ, գազան և այլն, ու չեն ատում չարը, որի համար էլ հիրավի պատժվում են:

Քսաներորդ` որովհետև Ինքը` անեղական Բարին` Աստված, այս աշխարհ եկավ ու մեզ նմանվեց, որպեսզի մենք էլ Իրեն նմանվենք: Արյունով ու մահով ազատեց մեզ առաջին չարից ու պատժից, դժոխքից ու մահից: Իսկ ով այս ամենն իմանալով շարունակում է չարին հետևել, հիրավի պատժվում է: Նա պարտական է մնում նաև մեզ համար խաչված Աստծու անմահ մահվանն ու Նրա` մեզ համար հեղված անպարտ արյանը: Եվ քանի որ կամովին ու հոժարությամբ չարը սիրեցին, որ այսքան օտար է մեր բնությանը, և բարին ատեցին, որն այսքան մոտ ու բնութակից է մեզ, ապա արդարացի կերպով ասում է. «Ամբողջ Աստվածաշունչը պատժի է մատնում չարագործներին»:

Հարց. Ի՞նչ է չարը:

Պատասխան. Նախ` չարն անեղ չէ, այլ գործելիս է լինում, ինչպես մեկի հետքը, որ ընթանալիս է գոյանում:

Երկրորդ` եղականներիցս դուրս առանձին էություն չէ:

Երրորդ` Աստծուց եղածների մեծն էություն չէ, որովհետև ո՛չ իր է, ո՛չ էլ գոյություն, այլ պատահում, որ գործելով է առաջանում: Չարը նաև բարու պակասությունն է, ինչպես խավարը` լույսի: Նաև ապականիչ ու չարչարող է և իրեն կրողին այլայլող:

Հարց. Ի՞նչ է նշանակում` «Ամբողջ Աստվածաշունչը տանջանքների է մատնում չարերին»: Որտե՞ղ է Գիրքն ասում, թե չարերը տանջվելու են:

Պատասխան. Հայտնի է բազմաթիվ խոսքերից: Նախ` Տերն է ասում. «Չարերին չարաչար կոչնչացնի» (Մատթ. ԻԱ 41):

Երկրորդ` ասում է. «Ամեն ծառ, որ բարի պտուղ չի տա, կտրվում և կրակն է զցվում» (Մատթ. Գ 10):

Երրորդ` Մկրտիչն ասում է. «Ինչպե՞ս պիտի փախչեք գեհենի դատապարտությունից» (Մատթ. ԻԳ 33):

Չորրորդ` Եսային ասում է. «Ո՞վ պատմեց ձեզ, թե կրակը բորբոքված է» (Տե՛ս Եսայի ԼԳ 14): Եվ դարձյալ ասում է. «Նրանց որդերը չեն մեռնում, և կրակը չի հանգչում» (Տե՛ս Եսայի ԿԶ 24):

Հինգերորդ` Դավիթն ասում է. «Ինչպես մոմն է հալվում կրակի դիմաց, այնպես էլ մեղավորները պիտի կորչեն Աստծու երեսից» (Սաղմ. ԿԷ 3):

Վեցերորդ` Տերն ասում է. «Ով զուր տեղը բարկանում է իր եղբոր վրա, ենթակա կլինի գեհենի հրին» (Տե՛ս Մատթ. Ե 22):

Յոթերորդ` ասում է. «Կապեցե՛ք դրա ոտքերն ու ձեռքերը և դուրս հանեցե՛ք դրան, արտաքին խավարը. այնտեղ կլինի լաց և ատամների կրճտում» (Մատթ. ԻԲ 13):

Ութերորդ` Պողոսն ասում է. «Քանզի եթե մեկը կամավոր կերպով է մեղանջում ճշմարտությունն իմանալուց և ընդունելուց հետո, ուրեմն մեղքի քավության համար այլևս

ուրիշ զոհ պետք չէ, այլ մնում է դատաստանի ահեղ սպասումը և կրակի կատաղությունը, որ լավելու է Նրա հակառակորդներին» (Տե՛ս Եբր. Ժ 26):

Իններորդ՝ Եսային ասում է. «Համայն երկիրը պիտի դատվի Տիրոջ կրակով և ամեն մի մարմին՝ Նրա սրով» (Եսայի ԿԶ 16):

Տասներորդ՝ ինքը Տերն ասում է. «Գնացե՛ք ինձանից հավիտենական կրակը, որ պատրաստված է սատանայի և իր հրեշտակների համար» (Տե՛ս Մատթ. ԻԵ 41):

Տասնմեկերորդ՝ սատանան ինքն էլ գիտեր, որ տանջվելու է, որի համար ասում էր. «Մեզ տարածամ մի՛ տանջիր» (Տե՛ս Մատթ. Ը 29): Սրանցից բացի Սուրբ Գրքում տանջանքների վերաբերյալ բազում ուրիշ օրինակներ ևս կան:

Հարց. Սատանան որտեղի՞ց գիտի, որ հավիտյան տանջվելու է:

Պատասխան. Նախ՝ իր չարությունն Աստծու արդար իրավունքների հետ համեմատելով է իմանում, որ [Աստված իրեն] չի ներելու:

Երկրորդ՝ երբ հակառակվեց Աստծուն, իմացավ իր վնասը և իր արժանի պատիժը ծանրութեթև է անում մտքում:

Երրորդ՝ երբ բարուց փոխվեց չարի, իմացավ, որ չարն իր հետ է և չարչարելու է իրեն:

Չորրորդ՝ ինչպես բարի Աստված փառքի հանգստի մեջ է, այնպես էլ նա հակառակից իմացավ, թե որքան որ Բարին հանգստի մեջ է, նույնքան և չարը, որ հակառակ է բարուն, չարչարվելու է հավիտյան:

Հինգերորդ՝ փորձով տեսավ. ինչպես որ հիվանդի դրությունը երբ վատթարանում է, իմանում է, որ մահվան է մոտենում: Այդպես էլ ինքն իմացավ, որ նախ բարուց մերկացավ ու երկնքից ընկավ, և ողջ չարությունը պատեց նրան, բովանդակ դառնությունն էլ տրտմության հետ տիրեց նրան: Իմացավ, որ սա իր մեծ կորստյան՝ անանց տանջանքների սկիզբն է:

Վեցերորդ՝ նաև սրատես մտքով է հասկանում իրեն սպասվելիքը:

Յոթերորդ՝ երբ Ադամին խաբեց ու մեր ամբողջ բնությունը չարության մատնեց և Աստծուն դեպի խաչը բերեց, գիտակցեց, որ այդ ամենի համար պատասխան է տալու Աստծու արդար դատաստանի առաջ:

Ութերորդ՝ ամեն օր, Աստծու հրեշտակների շնորհաբաշխության ժամին, դևերն իրենք էլ են ձգտում դեպի վեր՝ աստղալից երկինք, որպեսզի հրեշտակների հետ իրենք ևս ստանան շնորհի լույսը: Եվ ինչպես որ անկումից առաջ էին սովոր ստանալ այդ շնորհներից, այժմ նույնպես ձգտում են դեպի վեր, սակայն լույսի փոխարեն արժանին՝ Աստծու բարկությունն են ստանում: Որովհետև շնորհի լույսը հրեշտակներն են ստանում, իսկ բոցի տապը և այրումը՝ դևերը, որի համար մարգարեն ասում է. «Նրանց վրա թափիր քո գայրույթը» (Սաղմ. ԿԸ 25): Նաև՝ «Դու նրանց վրա կրակի կայծեր թափիր ու կործանիր նրանց, որ տառապանքներից չկարողանան փրկվել» (Սաղմ. ՃԼԹ 11): Ինչպես որ թիթեռն է, անհագ կերպով դեպի բոցն ընթանալով, այրվում ու ընկնում, բայց դարձյալ ցանկությամբ դեպի լույսն է թռչում, այնպես էլ սրանք են. ու այս է սրանց մշտական գործը: Բնությունն է նրանց դրան տանում, որպեսզի ամեն օր պատժվեն:

Դարձյալ՝ Աստծու արդար իրավունքն է շարժում նրանց դեպի այն կողմը, որպեսզի ամեն օր պատժվեն և Աստծու բարկության կայծակներից տուժեն: Եվ ինչպես հրեշտակների վրա ազդումն ուրախացնում է վերջիններիս, նաև գիտություն է տալիս հանդերձյալի վերաբերյալ, այսպես և Աստծու բարկությունն արժանի ազդեցություն է գործում, [ինչպես նաև հայտնում այն մասին], որ հանդերձյալում նրանք հավիտենական տանջանքներ են կրելու:

Տասներորդ` նրանք Քրիստոսից պարզորոշ լսեցին հետևյալը, որ ասաց. «Անիծյալներ, գնացե՛ք ինձնից դեպի հավիտենական կրակը, որ պատրաստված է սատանայի և իր հրեշտակների համար» (Մատթ. ԻԵ 41): Եվ նրանք այս ամենից գիտեն, որ տանջվելու են, դրա համար էլ ասում էին. «Մեզ տարածամ մի՛ տանջիր» (Տե՛ս Մատթ. Ը 29):

19

Տասնիններորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում` «Ասում են` բոլոր տանջանքի մատնվածներն այլայլելի են»: Սրանից հետևում է. «Ամեն մի տանջանքի մատնված այլայլելի է»:

Պատասխան. Գիրքը սա է ասում. «Ամեն ոք, ով տանջանքների է մատնվում, այլայլվում է իր բնությունից»: Եվ սրանից հայտնի է, որ չարն անեղ չէ, այլ եղական և փոփոխական, որովհետև տանջվում է և տանջանքների պատճառով` այլայլվում:

20

Քսաներորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում` «Այլայլելի ոչ ոք անեղ չէ»:

Պատասխան. Ով տանջվելով այլայլվում է իր բնությունից, ինչպե՞ս անեղ կլինի: Հայտնի է, որ չարը` սատանան, անեղ չէ, որովհետև նա բազում փոփոխություններ է կրել:

Նախ` անէությունից է էության եկել:

Երկրորդ` Աստծուց բարի է ստեղծվել և հետո է չարի փոխվել:

Երրորդ` այժմ չարչարանքների մեջ է իր չար խորհուրդների պատճառով, որի համար Եսային ասում է. «Ամբարիշտների համար խաղաղություն չկա, ասում է Տերը» (Եսայի ԾԷ 20ա): Հայտնի է, որ ամբարիշտները դևեր են: Դարձյալ` «Անօրենները պիտի ծփան ծովի նման և հանգիստ չգտնեն» (Եսայի ԾԷ 20բ): Նրանք են առաջին անօրենները:

Չորրորդ` չարչարանքները տանջելու են նրանց:

Հինգերորդ` տանջանքներն անշեջ բոցերի մեջ են այլայլելու նրանց: Ինչպե՞ս կարող են անեղ լինել նրանք, ում հետ այս բոլոր փոփոխությունները տեղի են ունենում,:

Իսկ որ ասում է` «Անեղ ոչ ոք չի այլայլվում», նշանակում է` Աստված քանի որ անեղ է, չի այլայլվում:

Նախ` որովհետև ոչ մեկից չի եղել, այլ անեղ էություն է:

Երկրորդ` անեղ է և չի կարող այլայլվել, այլ իր բնությամբ անփոփոխելի է մնում:

21

Քսանմեկերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում` «Չարերից ոչինչ անեղ չէ»:

Պատասխան. Այս հայտնի է ամեն տեղից, որովհետև եթե որևէ բնություն այլայլվում է, ապա այն անեղություն չունի: Իսկ այժմ բազմապիսի որակներով է հարցը դրվում, թե` չարերից ոչինչ անեղ չէ: Այսինքն` նախ որ չարն ինքն անեղ չէ:

Երկրորդ` բնություն չէ:

Երրորդ` բնությունից չէ:

Չորրորդ` ինքնին առանձին էություն չէ:

Հինգերորդ` չարի բոլոր մասերը գործելով են լինում, որի համար ասում է. «Չարերից ոչինչ անեղ չէ»:

Դարձյալ` «Չարերից ոչինչ անեղ չէ», այսինքն` չարը շատ եղելություններ պիտի կրի, որոնք գործով են գոյանում, այսինքն` ապականություն, մահ, դատապարտություն, ահեղ

ատյանի ամոթ, հավիտենական տանջանքներ, հրի բոցերի մեջ այլայլվել, զանազան զղջումներ, աչքերի լաց և ատամների կրճտում: Եվ այս բոլոր փոփոխությունները, որոնք գործով են գոյանում, պիտի կրի չարը: Դրա համար էլ ասում է. «Չարերից ոչինչ անեղ չէ»:

Արդ, ով թեկուզ մեկ անգամ չարին իր մեջ տեղ տա, ապա հետագայում չարն այս բոլոր եղելությունները նրա հետ կկատարի: Որովհետև եթե մեկը չարն է ծնում, ապա չարը նրա համար հետո թռուներ կծնի սերնդից սերունդ:

22

Քսաներկուերորդ հարց. Ինչո՞ւ է ասում «Ովքեր բոլորովին ընդդիմակաց են, ընդհանուր ոչինչ չունեն»:

Պատասխան. Այսինքն՝ կան, որ մասամբ են միմյանց հակառակվում և մասամբ ընդհանրանում, ինչպես, օրինակ՝ տարերքն ու եղանակները: Եվ կան, որ ամեն ինչով միմյանց հակառակ են, ինչպես լույսն ու խավարը, մահն ու կյանքը, չարն ու բարին:

Դարձյալ՝ ստեղծվածների բնությունը բարի է ստեղծված բարի Արարչից, իսկ կամքը չար է և հակառակ նրան, այսինքն՝ նույն անձի մեջ բարի բնությունը և չար կամքը միմյանց հակառակ են:

23

Քսաներեքերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում «Ով ամենայն հարկավորությամբ մի գոյությունն ունենում է, մեկ ուրիշ գոյություն չի ունենա»:

Պատասխան. Այսինքն՝ ոչ մասնավոր, այլ ամենայն հարկավորությամբ, որովհետև եթե գոյացյալ լույս է, ապա չի կարող փոխվել և խավար դառնալ: Սույնպես և խավարը՝ լույս, մահը՝ կյանք, կամ կյանքը՝ մահ, և ոչ էլ չարը՝ բարի, կամ բարին՝ չար: Ինչպես նաև եղականը չի կարող անեղ լինել, անեղը՝ եղական: Իսկ անեղն Աստված թեպետ մարդ եղավ, սակայն նույն էությունն էր մարմինը, և նույն բնությունն էր մարդացածը, որն անեղ Աստվածությունն էր, որովհետև մարդ եղավ և Աստված մնաց, ինչպես և ասում է. «Շոշափեցե՛ք ու տեսե՛ք, որ ես նույնն եմ» (Տե՛ս Ղուկ. ԻԴ 39):

24

Քսանչորսերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում «Անեղ լինելով հանդերձ՝ նաև գոյացյալ բարություն է»: Եվ ինչպե՞ս է, որ բարու համար նախ ասաց, թե անեղ չէ, իսկ այժմ ասում է, թե բարությունն անեղից է գոյացել:

Պատասխան. Ոչ թե միակ և նույն բարու համար է ասում, թե գոյացյալ է ու անեղ: [Այս ասելով ինքն իրեն չի հակասում], այլ բարու համար երկու կերպարանք է ներկայացնում: Այսինքն՝ մեկն անեղական բարին է, որն Աստծու անեղ բնությունն է, մշտագո և անփոփոխելի, իսկ մյուսը՝ եղական բարին, որը եղականների մեջ է գոյանում, որը գործունեությամբ է և փոփոխական, որի համար և ասվում է, թե՛ չարից պարտվում է:

Դարձյալ՝ ասում է. «Անեղ լինելով հանդերձ՝ գոյացյալ բարություն է»: Այսինքն՝ «անեղանելին լինելություն» է ասում, որովհետև անեղն Աստված մարդացավ:

Հարց. Ո՞րն է զանազանությունը եղական բարու և եղական չարի, որ մեր մեջ է լինում:

Պատասխան. Եղական բարին և եղական չարը միմյանցից զանազանվում են:

Նախ՝ որովհետև բարին Աստված է ստեղծել, ըստ այն խոսքի, թե՛ «Ամեն մի բարի շնորհ և ամեն կատարյալ պարգև վերևից է՝ իջած Լույսի Հորից, որի մեջ չկա փոփոխում կամ էլ փոփոխման ստվեր» (Հակ. Ա 17):

Երկրորդ՝ բարին էություն է:

Երրորդ՝ բարին մեր բնության մեջ է:

Չորրորդ՝ բարին օգնական է մեր բնության:

Հինգերորդ՝ բարին մեզ բազում փառքերի է արժանացնում:

Վեցերորդ՝ եղական բարին միջնորդ է լինում մեր ու անեղական բարու միջև և հաղորդում մեզ անեղական բարու բանական բնությունը:

Յոթերորդ՝ եղական բարին անեղ բարուն հոմանուն է¹⁴:

Ութերորդ՝ եղական բարին որպես նյութ է հանդես գալիս, իսկ անեղական բարին՝ այն զարդարող և տեսակավորող, ինչպես սեռն¹⁵ ու տեսակը:

Իններորդ՝ սա ենթակա է լինում, իսկ նա՝ ստորոգվում¹⁶:

Տասներորդ՝ սա ծանոթ է և հյուրընկալ, իսկ նա՝ սրա մոտ եկած, ըստ այս խոսքի. «Եթե մեկը սիրում է ինձ, իմ խոսքը կպահի, և իմ Հայրը նրան կսիրի. և մենք նրա մոտ կգանք ու նրա մոտ կօթևանենք» (Հովհ. ԺԴ 23): Իսկ չարը սրա հակառակն է:

Նախ՝ Աստծուց չի գոյացել:

Երկրորդ՝ էություն չունի:

Երրորդ՝ բնությունից չի լինում, այլ կամքից, որը բնությունից հետո երկրորդն է:

Չորրորդ՝ բնությանը ներհակ է ու ապականող:

Հինգերորդ՝ չարը բազմաթիվ պատուհասներ է բերում իրեն կողմին:

Վեցերորդ՝ չարը, միջնորդելով, սատանայի հետ է կապակցում իրեն կողմին և նրան դասակցում:

Յոթերորդ՝ չարը սատանային հոմանուն է:

Ութերորդ՝ չարը սատանայի համար նյութ է լինում, իսկ վերջինս՝ նրա տեսակավորողն ու էացուցիչը:

Իններորդ՝ չարը ենթակա է լինում, իսկ սատանան՝ գործողի նկատմամբ ստորոգված:

¹⁴ Հոմանուն - Երբ տարբեր իրեր նույն անունն են կրում, տվյալ դեպքում՝ նույն «բարի» բառով երկու տարբեր հասկացություններ են նկարագրվում:

¹⁵ Ընդհանուր – էական հատկանիշներով միավորվող առարկաների՝ եր-ույթների, հասկացողությունների – այլև խումբ՝ կարգ: Սեռն այն է, ինչ ասվում է քանակով մեծ – տեսակով տարբերվող իրերի համար՝ ցույց տալով նրանց էությունը: Սեռ է կոչվում այն, որ շատերի վրա է տարածվում – արտահայտում յուրաքանչյուրի սերման սկիզբը: Ըստ արիստոտելականների՝ «Գոյությունը բաժանվում է մարմնավորի – անմարմնի, մարմինը՝ շնչավորի – անշնչի, շնչավորը՝ բանականի – անբանի, բանականը՝ մահկանացուի – անմահի, մահկանացուն՝ մարդու – անասունների»: Արդ, բարձրագույն սեռ է կոչվում գոյացությունը, որովհետև՝ նա իրենից վեր գտնվող սեռ չունի: Իսկ առավել չափով տեսակ է կոչվում մարդը, որն իրենից ներքե՝ գտնվող տեսակ չունի, որովհետև՝ նա բաժանման մեջ հանդես է գալիս որպես ամենավերջինը: Իսկ կենդանին – շնչավորը կոչվում են փոխադարձ համաստորադաս սեռեր – փոխադարձ ու համաստորադաս տեսակներ, որովհետև՝ մեջտեղում գտնվելով՝ նրանք կարող են –՝ սեռ լինել, –՝ տեսակ: Տեսակը հանդես է գալիս որպես սեռի ստորադասյալ: Տեսակ ասվում է բազմաթիվ – իրարից թվով տարբերվող իրերին՝ ցույց տալով այդ իրերի էությունը: (Դավիթ Անհաղթ, Վերլուծություն Պորփյուրի)

¹⁶ Ստորոգում - Երբ առարկային հատկանիշ են վերագրում: Ըստ Արիստոտելի, ստորոգությունները (կատեգորիա) տասն են՝ գոյացությունը, որակը, քանակը, առնչությունը, գտնվելու վայրը, ժամանակը, դիրքը, ընդունակությունը, գործողությունը – կրելը:

Տասներորդ` չարն անոթ և հյուրընկալող է լինում, իսկ սատանան` նրա բնակիչը, ըստ այս խոսքի` «Երբ պիղծ ոգին դուրս է ելնում մարդուց, շրջում է անջրդի տեղերում, հանգիստ է փնտրում. և երբ չի գտնում, ասում է. «Վերադառնամ իմ տունը, որտեղից ելա»: Եվ գալիս է ու գտնում այն մաքրված և կարգի բերված: Այն ժամանակ գնում և վերցնում է իրենից ավելի չար յոթ այլ դևեր և մտնում, բնակվում այնտեղ. և այն մարդու վերջին վիճակը լինում է ավելի վատ, քան նախկինը» (Ղուկ. ԺԱ 24-26):

Հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալ խոսքը. «Չարն ու բարին միշտ պատերազմում են մեզ հետ, ինչպես ջերմությունն ու սառնությունը»:

Պատասխան. Բարին էացել է մեր բնության հետ, իսկ չարը կամքին է հետևում: Եվ ինչպես այլ է բնությունը և այլ` կամքը, այնպես էլ այլ են չարն ու բարին, և ենթակայությամբ¹⁷, որպես հեծյալ զինվորներ, կռվում են միմյանց դեմ:

Երկրորդ` բնությունը միատեսակ բարի է, իսկ կամքը զանազան չարերի է հետևում և հավանում դրանց:

Երրորդ` երբեմն բնությունն է բարությամբ հաղթում անձին, իսկ երբեմն էլ կամքը` անձին:

Չորրորդ` չարը բնության վրա չի կարող ներգործել, որովհետև բնությունը նույն գոյությունից չի այլայլվում, սակայն չարը կամքին երեք կերպ է հաղթում:

-Նախ` ինչպես որ չարը բնությունն է, նույնպես և կամքը բնությունն է, այլ բնությանը հետևող:

-Երկրորդ` ինչպես որ չարն է բարությունից այլայլվում, նույնպես և կամքն է ենթակա այլայլության:

-Երրորդ` կամքը հավանող է, որի համար չարը հնարներով հավանել է տալիս նրան իր գործերին, և այդպիսով չարը, միաբանելով կամքի հետ, կռվում է բարի բնության դեմ:

Հինգերորդ` չարը զգայարանների միջոցով շրջապատում է անձը և կռվում բարու դեմ, որովհետև զգալի բարիքները [նյութական բարիքներն] այստեղ են և այս ժամանակի մեջ, իսկ բարու դիմաց սպասելիքները [հատուցումը] այստեղ չեն և այս ժամանակի մեջ չեն, այլ հանդերձալում և երկնքում են լինելու: Չզայարաններով այն է տեսնում, որ այժմ կա և այստեղ է, իսկ հանդերձալինը չի երևում, որի պատճառով ամապել հավատում է սրան, որ երևում է:

Վեցերորդ` չարը հաղթում է մարդուն` անհրաժեշտ կրքերի հետ ավելորդություններ խառնելով: Սրա մասին էլ մարգարեն ասում է. «Ինձ իմ մերձեցողներից փրկի՛ր, քանզի կարիքով են հարձակվել ինձ վրա» (հմմտ. Սաղմ. ԾԴ 19): Այսինքն` մեր բնական կարիքներն օգտագործելով են մեր դեմ մարտնչում մերձավոր դևերը:

Յոթերորդ` երբեմն Աստծու քաղցրության և ներողամտության մասին մտածել տալով, մեղքերը փոքրացրած են ներկայացնում գործողի աչքին` ասելով, թե այդ փոքր հանցանքներն ինչպե՞ս կարող են հիշվել Աստծու քաղցրության կողքին:

Ութերորդ` երբեմն Աստծու բարկությունն են հիշեցնում և փոքր հանցանքը մարդու աչքին ծանրացնում և ներշնչում, թե ինչպե՞ս պիտի ազատվի Աստծու բարկությունից ու

---

¹⁷ Ենթակայել -Որ-է իրի վերաբերյալ գաղափար – ծանոթություն կազմել: Սա սովորաբար ածականով է հանդես գալիս, ինչպես, օրինակ` գույնի գաղափարը – համի ծանոթությունը գինու համար: Անենթակա է ասվում, երբ գաղափարը վեր է առնվում իրից – հանդես գալիս իբր- ինքն իրեն կայացած իր – նշանակվում գոյականով: Ինչպես, օրինակ` կարմրություն, քաղցրություն – այլն: Սրանք ճշմարիտ գոյականներ չեն, այլ անենթակա գաղափարների – ծանոթությունների անուններ:

նրա արդար դատաստանից: Այս կապակցությամբ մարգարեն ասում է. «Շատերն էին ասում իմ մասին. «Սա փրկություն չունի իր Աստծուց» (Սաղմ. Գ 3):

Իններորդ՝ բարի [գործելը] հետագայի վրա են թողնել տալիս՝ ասելով, թե երբ ծերանաս, կապաշխարես, իսկ երբ հիվանդանաս, կխոստովանես: Իսկ ով հույսով է մեղք գործում, անհույս կորչում է:

Տասներորդ՝ նախ վարժեցնում են մեղքերին՝ այն սովորություն դարձնելով, իսկ այդ դաստիարակությունը մակստացական բնություն է դառնում, և [մարդիկ] այլևս չեն կարողանում սովորական դարձած մեղքերից ետ դառնալ, որովհետև սովորությունը բռնակալի պես վերահսկում է և միշտ մեղանչել տալիս գործողին, որի համար և ասում է. «Բարին ու չարը մեր մեջ միշտ պատերազմում են»: Ինչպես նաև Պողոսն է ասում. «Ոչ թե անում են բարին, որը կամենում են, այլ գործում են չարը, որը չեն կամենում» (Հռոմ. Է 19):

25

Քսանհինգերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը. «Եթե չար է, ապա սրանցից բացի չարությունից ուրիշ ոչինչ չի գոյանա»:

Պատասխան. Նախ ասում էր, թե երկու բարի կա: Առաջինը անեղական բարին է, որն Աստվածային բնությունն է, իսկ երկրորդը՝ եղական բարին, որ եղականների մեջ է գոյանում: Չարը սրանցից չէ:

Նախ՝ որովհետև Աստված գոյ է՝ անսկիզբ ու բարի, անեղական բարի և էություններիս բարություն բաշխող: Իսկ չարը սրանցից ոչինչ չունի, որովհետև նա գոյ չէ և ո՛չ անսկիզբ է, ո՛չ բարի, ո՛չ անեղական բարի, ո՛չ էլ էություններին բարություն բաշխող, այլ համակ չարություն: Իսկ եղական բարու կապակցությամբ [ասենք] նախ, որ եղական բարին Աստված է ստեղծել, որը նաև էություն է, լինում է բնությամբ, բարի է և փառքի է տանում: Իսկ չարն այս չէ, այլ համակ չարություն է:

Դարձյալ, ինչպես վերը ցույց տրվեց, չարի և բարու տասը տեսակ զանազանություն կա, և չարը բարուն տասը կերպով է ներհակ: Ուստի ասում է. «Եթե չար է, ապա սրանցից բացի չարությունից ուրիշ ոչինչ չի գոյանա»:

Դարձյալ՝ օրինակով խոսենք. ինչպես խավարը մթին կերպարանքներից բացի ուրիշ տեսք ստանալ չի կարող, նույնպես էլ չարը չի կարող լինել ո՛չ անմահություն, ո՛չ անապականություն և ո՛չ էլ կարող է ունենալ բարու այլ հատկանիշներ, այլ միայն մահ է ու ապականություն:

26

Քսանվեցերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալը. «Ամեն ոք, ով իրավացիորեն փափագում է, հարմար ձևով ունենում է իր փափագածը, եթե հաճությամբ է բաղձում»:

Պատասխան. Նախ այն է ասում, թե ինչի՞ էլ որ ձգտի մարդը, բարու թե չարի, հարմար ձևով ունենում է իր փափագածը: Այսինքն՝ որին որ ցանկանում է, նրա հետ հարմարվում է իր բնությունը: Օրինակ՝ ինչպես օդը փոփոխվում է միմյանց հակառակ կողմերի միջև, այսինքն՝ մեկ դեպի լույսը և մեկ՝ դեպի խավարը, մեկ դեպի ջերմությունը և մեկ՝ դեպի ցուրտը: Նաև ջուրը, դեպի ո՛ր ծառը որ գնում է, այդ ծառի պտուղն է դառնում: Նույնպես և մարդը, իր անձնիշխան կամքով երբեմն դեպի բարին, իսկ երբեմն դեպի չարն է փոխվում:

Դարձյալ ասում է. «Ամեն ոք, ով իրավացիորեն փափագում է, հարմար ձևով ունենում է իր փափագածը, եթե հաճությամբ է բաղձում»: Այսինքն՝ իրավացին այն է, երբ բարուն է

փափագում, որն աստվածային, անեղ բարին է, որը մեզ պատկերակից է արել իր բնությանը: Բարին Աստծուց է, որ բնությունը բարի է ստեղծել, և Նա բազում բարիքներ է խոստանում բարիներին: Դրա համար է «իրավացի փափագում» ասում, որ մեր նախատիպին ձգտենք, որի՝ բարու զորությունը սերմանված է մեր բնության մեջ: Եվ ով այսպես իրավացիորեն փափագի, իր փափագածը հարմար ձևով կունենա, այսինքն՝ որպեսզի մեր բարի բնությունը հոժարի բարուն, որովհետև այն բնութակից է բարուն, այսինքն՝ եղական բարուն, և նման է անեղական բարուն: Դրա համար է «իրավացի փափագում» ասում, երբ հաճությամբ է բաղձում: Այսինքն՝ բնությունը հաճությամբ է բարուն ցանկանում, քան չարին, իսկ կամքը՝ մարմնին, և հետևում է չարին, ոչ թե բնությանը:

Դարձյալ՝ հաճությամբ բաղձալ, այսինքն՝ բարին ցանկանալու դեպքում բարեսերի համար ամեն մի դժվարություն դյուրության կփոխվի, ինչպես որ կուսությունը, մարտիրոսությունը, ճգնությունը և ամեն տեսակ խստակրոն վարքը դյուրին է գործողի համար: Իսկ անիրավ փափագումն այն է, երբ մարդ չարին է փափագում և անցողիկը ցանկալի դարձնում, զագրելին՝ բաղձալի, իսկ ասելին՝ սիրելի:

Դարձյալ՝ անիրավ փափագում է, որովհետև չարն օտար է մեր բնությանը: Որովհետև Աստծու կողմից չի ստեղծվել, էություն չէ և ներհակ է մեր բնությանը, նաև մահ ու ապականություն է բերում և անանցանելի տանջանքների մատնում փափագողին: Նրա համար է անիրավ, ով այս բոլոր չարերին է տենչում: Դրա համար և ասվում է. «Ապա ուրեմն չարությունն ապականում է»:

Հոգին անիրավությանը դյուրությամբ և հեշտությամբ չի փափագում, այլ դժվարությամբ և ականա, թեպետև հեշտասիրության ախտերից և հոգու [եկամուտ] մասերից բռնադատված ձգտի անբան ու անիրավ փափագին (Ներսես Շնորհալի):

27

Քսանյոթերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը. «Եթե ապականում է, ինքն էլ է ապականվում»:

Պատասխան. Ինչպես ապականված նյութի մասնիկը երբ խառնվում է բնությամբ պարզ մեկ այլ նյութի, ապականում է այն և, այլոց ապականելով, ինքն էլ է ապականվում: Այսինքն՝ ինչպես հին խմորը նոր խմորվածին այլայլում է ու քայքայում և, ապականելով նրան, ինքն էլ հետն է ապականվում: Այդպես է նաև քացախը, որն ապականված է և ապականում է այն ամենը, ինչի որ խառնվում է, և ինքն էլ նրա հետ ապականվում է: Օրինակ՝ երբ քացախը լցնում են կրի վրա, քայքայում է նրա բնությունն ու ապականում շաղախը՝ ինքն էլ հետը ապականվելով:

Նույնպես և չարը, որին մոտենում է, ապականում է, և վերջինիս կործանումով՝ ինքն էլ նրա հետ ապականվում է:

Թեպետև ասում է, թե չարությունը ինչի՞ որ մոտենում է, ապականում է, սակայն երբ չի գտնում նյութ, որի վրա կարող է չարությամբ ներգործել, լուծարվում է ապականությամբ: Այստեղ չարությունը լուծարվում է մասնակի, և այդ այն դեպքում, երբ մարդիկ հեռանում են նրանից և բարին գործում: Իսկ հանդերձյալում առհասարակ կլուծարվի, երբ պակասեն երկրից մեղավորները և չեն գտնվի այլևս ամբարիշտները:

Ինչպես հին ժամանակներում Աստված ջրհեղեղով ջնջեց մեղավորներին իրենց մեղքերով հանդերձ, նույնպես և երկրորդ անգամ կրակով կմաքրի չարությունը՝ չարերով

հանդերձ: Կրակը կարող էր չլինել, եթե այրվող նյութեր չլինեին, նույնպես և չարությունը չէր լինի, եթե մեղսասեր անձինք չգտնվեին, որոնց մեջ չարը կարող է բնակվել ու ներգործել: Ըստ որում՝ մահկանացուների լուծարումով կվերանա նաև մահը և այլևս չի լինի: Այսպես և չարը կոչնչանա ապականությամբ, եթե ամենքը բարի լինեն (Ներսես Շնորհալի):

28

Քսանութերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը. «Եվ ապականվածը անեղ չէ»:

Պատասխան. Եթե ապականվելով փոփոխություն է կրում, ապա ինչպե՞ս անեղ կլինի:

Դարձյալ՝ սատանան բազում փոփոխություններ կրեց և անեղ չի կոչվում:

Նախ՝ որ անէությունից փոփոխվեց:

Երկրորդ՝ բարուց չարի փոխվեց:

Երրորդ՝ իր չարությամբ ուրիշներին դեպի չարը փոխեց:

Չորրորդ՝ չարության պատճառով տանջանքների մեջ փոփոխություն է կրում:

Հինգերորդ՝ տանջվելով այլայլվում է իր էությունից:

Վեցերորդ՝ այլայլությամբ բնությունն ապականվում է:

Ով կրել է այս բոլոր փոփոխությունները, ինչպե՞ս անեղ կլինի: Դրա համար էլ ասվում է. «Ապականվածն անեղ չէ»:

29

Քսանիններորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալը. «Եթե չարությունն անեղ լիներ, ապա ըստ բնության առավել չարը կգոյանար»:

Պատասխան. Այսինքն՝ եթե չարությունն անեղ լիներ, այդ դեպքում նրանից առաջ եկած չարը գոյացություն կլիներ: Եվ երբ ցույց տրվեց, թե չարն անեղ չէ, ապա իրենից առաջ եկած ուրիշ չարերն էլ էություն չունեն, այլ չարը պատահմունք է և բարու պակասություն, ինչպես որ խավարը՝ լուսի:

Չարն անեղություն չէ, և ըստ բնության նրանից չար չի գոյանում: Այսինքն՝ սատանան անեղ չէ, և ոչ էլ չարը՝ բնություն, որ մնայուն լինի, այլ պատահմունք է, որ ենթակայի ապականությամբ կորչելու է:

30

Երեսուներորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալ արտահայտությունը. «Ըստ բնության գործելով՝ ոչ ոք չի մեղանջում»:

Պատասխան. Այսինքն՝ եթե չարը մեկի մեջ բնությամբ լիներ, ապա չարագործները պատժի մեղադրությունից ազատ կլինեին: Որովհետև անհրաժեշտ կրթերը բնության պահանջներն են գործում և չեն մեղանջում, ինչպես, օրինակ՝ ուտելը, ըմպելն ու ննջելը բնական կրթեր են և մեղանջումներ չեն:

Դարձյալ՝ եթե չարը բնությամբ լիներ, ոչ ոք չէր կարող կույս կամ պարկեշտ լինել, որովհետև բնության կրթերին ոչ ոք չի կարող հաղթել: Բայց որովհետև բնությունը բարի է ու բարի Արարչից ստեղծված, իսկ չարը՝ եկամուտ, ուստի և օտարն ու ներմուծվածը դյուրին է բնությունից դուրս հանելը, ինչպես որ սրբերն արեցին:

Երեսունմեկերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալը. «Չարը մեղանչում է»:

Պատասխան. Ոչ ոք թող չկարծի, թե չարը բնությամբ է մեր մեջ, և այդ պատճառով ենթադրի, թե չար գործողը անմեղ է՝ ասելով, թե բնությունն է հարկադրում մեղանչել, իսկ գործողն անպարտ է: Այլ իմացի՞ր, որ բնությունը բարի ու անմեղ է ստեղծված, իսկ չարը մեղանչում է, որ օտար է մեր բնությանը և մեր մեջ՝ արկած: Ով մեղանչում է, բնությամբ չի մեղանչում, այլ բնությունից դուրս է մեղանչում: Ապա թե ոչ՝ ինչո՞ւ է Աստված՝ Արդարադատ Թագավորը, մեղավորին դատապարտում: Նա մեղավորին տանջանքների է մատնում, որովհետև աստվածադիր բնությանը հակառակ է գործել: Հետևաբար չարը մեր մեջ բնություն չէ, և բնությունը մեղք չի գործում, այլ չարն է մեղանչում:

Երեսուներկուերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալը. «Ով չի մեղանչում, բամբասանքի¹⁸ ենթակա չէ»:

Պատասխան. Այսինքն՝ եթե չարը մեր մեջ բնությամբ լիներ, ապա չմեղանչելու դեպքում բամբասանքի ենթակա կլիներ, որովհետև բնության գործին հակառակվել էր: Այլ քանի որ բնությունն անմեղ է ու բարի և մեզ բարին է գործել տալիս, հետևաբար՝ ով չի մեղանչում, բամբասանքի ենթակա չէ: Այլ նա է բամբասանքի ենթակա, ով, հակառակ իր անմեղ բնությանը, չարն է գործում, ինչն իր բնությանն օտար է: Տե՛ս, որ անօրենները նույնպես գովում են բարեգործ մարդկանց, այսինքն՝ կույսերին, ձգնավորներին ու պարկեշտներին:

Եվ դարձյալ քաղաքական օրենքները պատուհասում են չարերին ու մահվան մատնում, որովհետև բարի բնությանը հակառակ են գործում: Դրա համար Արիստոտելն ասում է. «Գովելի են գեղեցիկները և պարսավելի՝ զարշելիները»: Հետևաբար և ասվում է. «Ով չի մեղանչում, բամբասանքի ենթակա չէ, այլ գովասանքի ու պատվի արժանի»:

Երեսուներեքերորդ հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալը. «Սատանան բամբասանքի ենթակա է»:

Պատասխան. Նախ՝ որովհետև Աստծուց բարի է ստեղծվել և հետո է չարացել:

Երկրորդ՝ իր բնությանը հակառակ է գործել:

Երրորդ՝ իր Արարչին է հակառակվել:

Չորրորդ՝ լույս է եղել, ապա խավար դարձել:

Հինգերորդ՝ հանգիստը թողել ու անանցանելի չարչարանքներն է ընտրել:

Վեցերորդ՝ ոչ թե մեկ ուրիշից է բռնադատվել չար լինել, այլ կամովին է չարն ընտրել:

Յոթերորդ՝ ոչ թե միայն ինքն է կորել, այլև ցանկանում է բոլորին ապականել:

Ութերորդ՝ բանական լինելով՝ այնքան է անբանացել, որքան անբան անասունները, և դեռ ավելի վատթար է եղել, որովհետև բոլոր անասուններն իրենց օգուտն են ընտրում,

¹⁸ Բամբասանք ասելով այստեղ ի նկատի ունի դատապարտություն, պարսավանք, հանդիմանություն, մեղադրանք:

իսկ սա իր չարչարանքն ու կորուստն է ընտրել: Եվ սրանց համար է ասվում, որ մեղքով բռնված ոգիները միտքն էլ են կորցնում:

Իններորդ՝ որովհետև գիտե, թե որքան շատ ուրիշների չարի մեջ գցի, այնքան անշեշտ կրակում իր չարչարանքները կավելացնի, սակայն ջանում է ամեն օր իր չարչարանքներն ավելացնել:

Տասներորդ՝ այս ամենն իմանալով՝ այդուհանդերձ չի զղջում ու չի ապաշխարում չարի համար:

Տասներկերորդ՝ Աստված այսքան ժամանակ թույլ տվեց նրան, որ թերևս զղջա, սակայն նրա փույթը չէ:

Տասներկուերորդ՝ այս բոլոր չարություններից հետո էլ Աստված դեռևս քաղցրությամբ էր խոսում նրանց հետ, սակայն չզղջացին: Սա հայտնի է Հոբի օրերին [Աստծու] սատանային ասած [խոսքերից]. «Որտեղի՞ց ես գալիս դու» (Հոբ Ա 7): Եվ դարձյալ ասում է քաղցրությամբ. «Ուշադրություն դարձրի՞ր իմ ծառա Հոբին» (Հոբ Ա 8): Եվ դարձյալ ասում է. «Տեսա՞ր արդյոք իմ ծառա Հոբին» (Հոբ Բ 3): Եվ այս բոլոր բարությունները և քաղցրությունները տեսնելով՝ կրկին չարությունից չդարձան:

Տասներեքերորդ՝ տեսան, որ Աստված լսում էր իրենց, սակայն չաղաչեցին իրենց իսկ չարից իրենց ազատել: Հայտնի է, որ Աստված լսում էր նրանց:

Նախ՝ երբ Աստծուց խնդրեցին Հոբին փորձություն տալ, լսեց նրանց և Հոբին նրանց ձեռքը տվեց:

Եվ դարձյալ խնդրեցին Հոբին այլ փորձությունների մատնել, այսինքն՝ որդերի ու մարմնի թարախի, և սա նույնպես անսաց, թերևս այս մեկով նրանց համար փրկություն որսար, սակայն անդարձները չարից երես չդարձրին:

Այնուհետև լինում է երրորդ խնդրանքը ևս, որով դիմեցին Քրիստոսին, և Տերը լսեց նրանց:

Նախ՝ աղաչեցին Քրիստոսին, որ հրաման տա նրանց՝ խոզերի մեջ մտնել (Տե՛ս Մատթ. Ը 31): [Տերը] կատարեց նրանց խնդրանքը:

Երկրորդ՝ Քրիստոսին աղաչեցին ասելով. «Աղաչում ենք քեզ, Հիսուս, Բարձրյալի Որդի՛, տարածամ մեզ մի տանջի՛ր» (Տե՛ս Մատթ. Ը 29): Եվ նրանց խնդրանքը կատարեց:

Եվ ով նրանց այսքան աղաչանքները լսեց, դարձյալ կլսեր նրանց, եթե այլ մեծագույն խնդրանքներ ևս մատուցեին: Եվ դրա համար էլ ասում է. «Սատանան բամբասանքի ենթակա է», որովհետև այս բոլոր քաղցրությունը տեսնելով՝ չզղջացին: Դրա համար Տերն ասում է. «Այս աշխարհի որդիներն ավելի իմաստուն են, քան լույսի որդիներն իրենց սերնդի մեջ» (Տե՛ս Դուկ. ԺԶ 8): Եվ քանի որ շատ մեղավորներ ու մաքսավորներ դեպի Քրիստոս դարձան, իսկ նրանք այս բոլոր քաղցրությունները տեսան և չարից չհրաժարվեցին: Ուստի ասում է. «Բամբասանքի ենթակա է սատանան»:

Հարց. Ի՞նչ է նշանակում հետևյալը. «Ով անեղը ստորոգում¹⁹ է, ճշմարտապես ինքն է չարը»:

Պատասխան. Ով երկու սկիզբ ընդունելով պնդի, թե երկուսն էլ անեղ են՝ մեկը Բարին Աստված, մյուսը՝ չար սատանան, ինչպես Մանիքոսն է ասում, ապա նա ճշմարտապես ինքն է չար, քանի որ այսպիսի չար հերետիկոսություն է խոսում:

Եվ դարձյալ՝ ով ասի՝ «Չարն առանց մեր մեղանչելու և մեղքեր գործելու է մեր բնության մեջ, իսկ մեղանչողները բնությունից հարկադրված են մեղանչում, որովհետև

¹⁹ Ստորոգումը պատշաճ է միայն եղական գոյերին, որոնք նյութից, տեսակից, գոյացությունից – պատահումներից են ժողովված: Իսկ անեղ – պարզ Եությանը պատշաճում է միայն համեմատությունը (Գրիգոր Տաթ-ացի, Գիրք Չարցմանց):

բնությունը մեղանչական է», այնպիսին չար է ըստ իր հոժար կամքի և ըստ մտքի կուրության, քանզի մեղքով բռնված հոգիների միտքը ևս կուրանում է: Դրա համար էլ ասում է. «Ով անեղն է ստորոգում, ճշմարտապես ինքն է չար»:

Բամբասանքի ենթակա է սատանան: Խոսքի վերջում հայտնի է դառնում նաև իմաստասերի մտքի տեսությունը, որի համար և ասվեց այս ամենը: Չնայած սկզբում անեղաբար ճառեց, թե ամբողջ չարը ենթակա է տանջանքի և այլն, վերջում հայտնում է, որ խոսքը վերաբերում է ամբողջ չարի հորն ու նրա ծառաներին և նրանց, ովքեր չարին անեղ ասացին: Դրա համար էլ արդարացնում է խոսքը բանականների համար իր դատաստանով, թե նա, ով իր բնությանը հակառակ է գործում, մեղանչում է, և ով մեղանչում է, տանջվում է, և ով տանջվում է, ապականվում է: Եվ սրանց առաջին կրողը սատանան է, որն առաջին չարն է, որը և բամբասանքի և մեղքի տակ է: Ինչպես և վկայում է Աստվածային Խոսքը՝ «Սատանան մեղանչող է ի սկզբանե» (Ա Հովհ. Գ 8): Նաև՝ «Սատանան ի սկզբանե մարդասպան էր և ճշմարտության մեջ չմնաց...» (Տե՛ս Հովհ. Ը 44):

Հայտնելով, թե ե՞րբ նա ստեղծվեց, ճշմարտության մեջ էր, որը և բարին է, իսկ հետո թողեց ճշմարիտ բարին ու սիրեց չարությունը և չար կամավորությամբ ապստամբեց Արարչի դեմ ու մարդկային բնության չարի պատճառը եղավ: Որից հետո ինքնահոժար կամքով փոխանակ բարու, որ ուներ Աստծուց, ընկալեց չարությունը, որը չունեի և չկամեցավ երբեք զղջմամբ հեռանալ չարից ու դառնալ առաջին բարուն, որը կորցրեց ապստամբությամբ: Սրանից հայտնի է, որ նա անեղ չէ, քանի որ անեղ բնությունը, որ է՝ Աստված, երբեք չի փոփոխվում, ինչպես [օրինակ] բանականների բարին: Իսկ սատանան, որը բարի էր, փոփոխվելով չար եղավ: Այդ պատճառով նա անեղ չէ, այլ եղական:

Եվ ի՞նչն է նրա անփոփոխելի չարության և մշտապես չար ունակության պատճառը: Դա առաջին [հերթին] ինքնահոժար կամքի խոտորումն է, ամբարտավանության ախտը և իր անձը ուղիղ ու անսխալական ընդունելը: Քանի որ բոլոր մեղքերը, որոնք ճանաչվում են մեղավորի կողմից, հանցանքից դուրսդառնալի են, իսկ ամբարտավանությունը դժվար դառնալի է, քանի որ անձը չի խոնարհվում իրեն հանցավոր համարելով, այլ միշտ արդար և ուղիղ է իրեն համարում, եթե անգամ թյուր լինի և սուտ: Եվ որովհետև սատանան ամբարտավանությամբ մեղանչեց, ըստ որում ոչ ինչպես մատաղատունկը, որը սատանայի որոգայթն ընկավ, նույն պատճառով էլ անգեղջ մնաց չարից, որով բռնվեց:

Երկրորդ պատճառը՝ որովհետև Աստված շնորհով մարդկային բնությանը երկու հարություն է տվել. մեկը՝ հոգով և մարմնով բնական մահվանից հետո, ըստ Իր անսուտ խոստման, պիտի կենդանանանք համընդհանուր հարության ժամանակ, մյուսը՝ հոգու անբնական մահվան ժամանակ ապաշխարությամբ մեղքերից պիտի հառնենք:

Իսկ անմարմին բնության համար այդպես չէ՝ ըստ Աստծու արդար դատաստանի, քանի որ նրանք մարդկանց նման կարիքից դրդված չեն գործում և թշնամի ու պատրանքներ հորինող չունեն:

Այլև մենք այսքանից առավել Աստծուց հնարավորություն ունենք խոստովանությամբ և ապաշխարությամբ հոգու մեռելությունից կենդանանալու՝ օրհնյալ Աստծու փառքի համար: Հավիտյանս ամեն (Ներսես Շնորհալի):

Եվ այսքան պատճառների համար ասաց. «Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է»:
Որից՝ և մեզ փրկի մարդասերն Քրիստոս՝ դժոխքի դռներից ու տանջանքներից:

Ավարտվեցին «Սահմանումների գրքից» քաղվածքներն ի փառս մեր Աստծու Հիսուս Քրիստոսի, որ օրհնյալ է հավիտյան:

Փառք Ամենասուրբ Երրորդությանը և մի Աստվածությանը՝ Հորը և Որդուն և Սուրբ Հոգուն:

Ամեն:

Թարգմանությունը՝ Արամ Դիլանյանի

Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու Քրիստոնեական Դաստիարակության և
Քարոզչության Կենտրոնի հրատարակչություն

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

1996